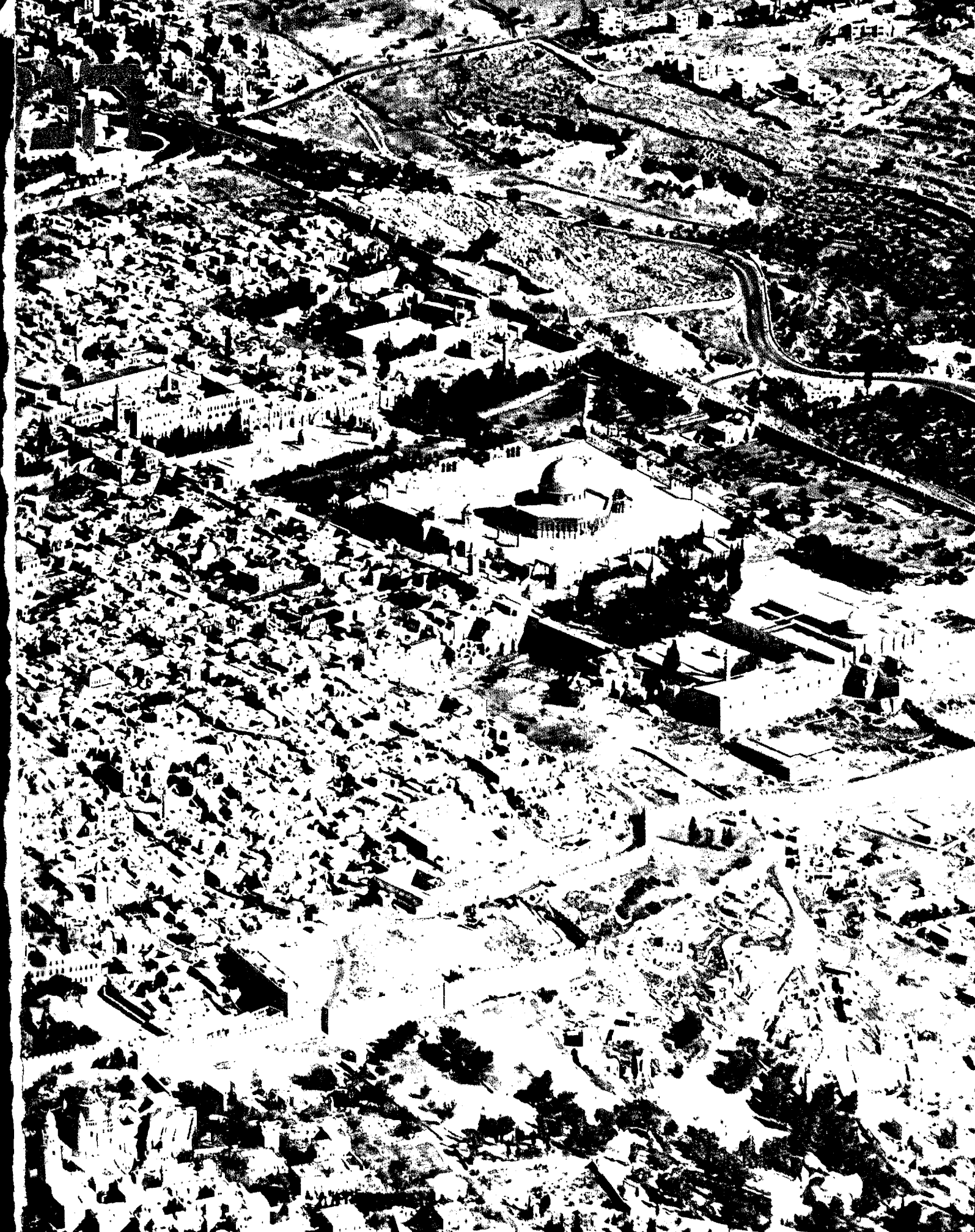

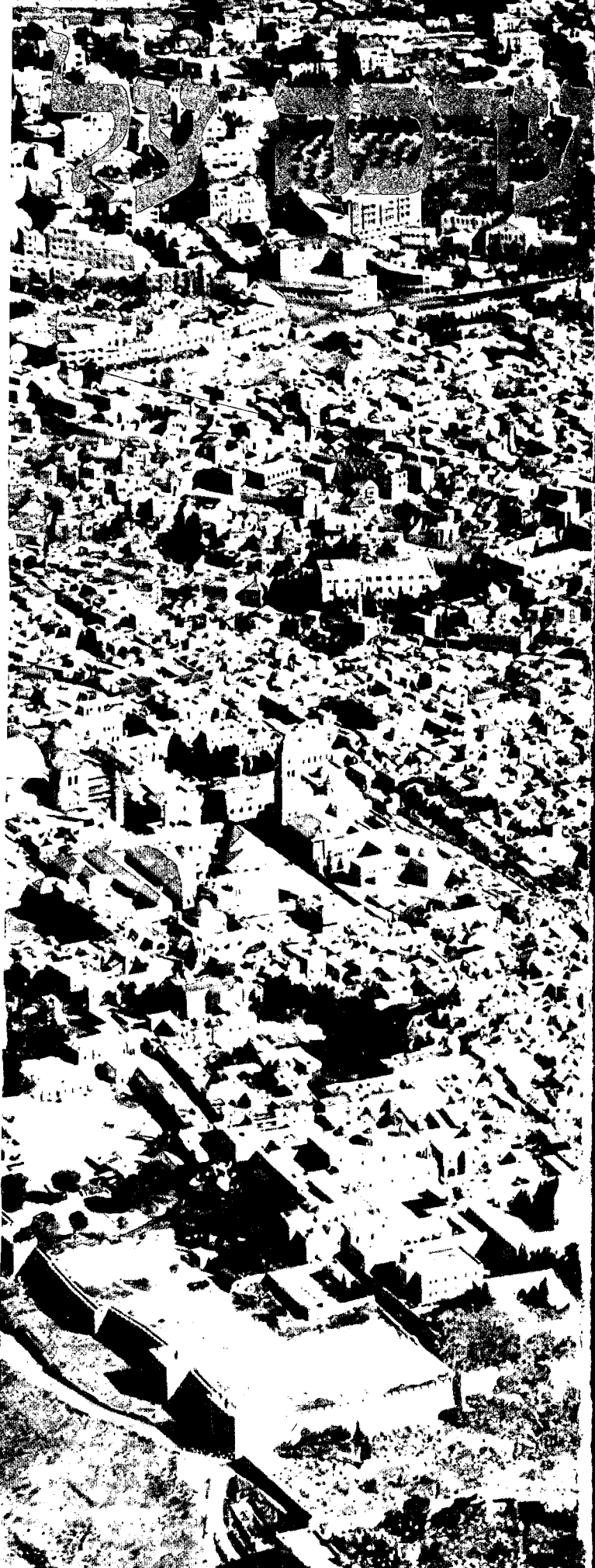

ירושלים

אל"מ אברהם אילון • ממ"ק דוד אייגר

המערכה על מרחב ירושלים לא היתה המערכה המכרעת במלחמת ששת הימים; שהרי האויב העיקרי היה, כידוע, הצבא המצרי ולא הצבא הירדני. כן אין לבודד את הקרבות בגזרת ירושלים והפרוודור מהמערכה בזירה הירדנית בכללותה. עם זאת, יש למערכה על ירושלים, בירת ישראל, יחוד משלה – ולא רגשי בלבד. הסקירה שלהלן, שהיא פרי עבודה משותפת של ממ"ק דוד אייגר ואל"מ אברהם אילון, נשענת על המחקר המקיף שערכה מחלקת היסטוריה במטכ"ל על המערכה בזירה הירדנית במלחמת ששת הימים. מחקר זה, בו נטלו חלק רבים מחוקרי המחלקה, עמד ב"אש צולבת" של בדיקה, תוך השוואה למקורות אותנטיים ולדיווחים הצמודים לאירוע, אך בכך אין עדיין כדי להבטיח כי אכן נמנעו כל טעויות אפשריות. החשש העיקרי אינו מפני עיוותים בתיאור כל פרשת-קרב בפני עצמה, אלא מפני טעות בהערכת מקומה והשפעתה של זו בתוך המערכה הכללית.

אמרנו את אשר אמרנו דווקא משום שהמערכה המסופרת כאן – שרב היה חלקה בהשתלטות על הגדה המערבית תוך 3 יממות, שותפים לה: חיל-האוויר, חטיבת ירושלים, חטיבת הצנחנים של מוטה, חטיבת "הראל", חטיבת אל"מ מושיק וכווחות תחת-פיקוד או בסיוע. חלקה של כל אחת מהחטיבות מתואר להלן במידת פירוט שונה. יתכן שניתן לדרג את משקלם של הקרבות – שנוהלו על-ידי מפקדת פיקוד המרכז תוך מגע הדוק עם המטכ"ל – אחרת משעושה זאת הסקירה; אולם, ברי כי בהישענם על עורף אורחי איתן, כולם גם יחד מוטטו את המערך הירדני המבוצר במרחב ירושלים והפרוודור תוך פחות מ-48 שעות, סילקו את איומיה האויב מעל הבירה ואיחדו את שני חלקי העיר.

ניתוח קרקע-גיאוגרפי

בטרם נפתח בתיאור הצדדים המתמזדים ובמערכה על ירושלים גופא, מן הראוי להציג את המבנה הקרקע-גיאוגרפי של זירת המערכה.

הרי יהודה תחומים במזרח על-ידי קו השבר הסורי-אפריקני — בקעת הירדן; במערב מפרידה בין במת ההר ושפלת ההר (הנמיכה מבמת ההר ב-300—400 מטרים בממוצע) מדרגה תלויה וברורה. מדרגה זו מבותרת על-ידי מספר ערוצים צרים, עמוקים ומפותלים, המשתפלים מקו פרשת-המים, ומשמישים תוואים לצירי תעבורה מהרר לשפלה ולהפך. המורדות המערביים משופעים בישובים ובמטעים — עקב ריבוי המשקעים — ואילו במורדות המשתפלים לעבר בקעת יריחו וים-המלח שולט הנוף המדברי.

בהרי ירושלים יוצר גב ההר כעין אוכף הנמוך ב-100—200 מטרים הן מהר חברון שבדרום, והן מהרי בית-אל שבצפון (הנקודה הגבוהה ביותר היא גבי-סמואל — 895 מטרים מעל פני הים). במת ההר מתרחבת באיזור זה עד לכדי 21 ק"מ, מורדותיה מתונים יותר, ובינות לצוקים ולטרסות מצויים בה אף שטחים מישוריים קטנים, המאפשרים לשריון ירידה מהצירים הקיימים ופריסה מוגבלת.

מהמשולש מזרח-ירושלים — רמאללה — לטרון נשקף איום מיידי וישיר על יעדים בעלי חיוניות אסטרטגית במדינת ישראל, המצויים לגביו בנחיתות טופוגרפית ברורה: ירושלים העברית, פרוודור ירושלים ושדות-התעופה במרכז המדינה. ניתן להסיר איום זה על-ידי כיבוש מרחב ירושלים-רמאללה, המהווה את עורפה החיוני של מובלעת לטרון. יתרה מזו, בכיבוש מרחב זה טמון המפתח להשגת שליטה על גב ההר כולו — לרבות מורדותיו — ואפילו על בקעת הירדן; שכן, מאיזור ירושלים-רמאללה ניתן לפתח מתקפה צפונה ודרומה כאחת, וכן לחסום לתגבורות את פתחי הצירים המטפסים מבקעת יריחו למרכז הגדה המערבית.

הצבא הירדני* ערב מלחמת ששת-הימים

ב-5 ביוני 1967 היה הפיקוד המבצעי על צבא ירדן מסור בידי מוצב הפיקוד הקדמי שבעמאן של המפקדה הערבית המאוחדת. כמתחייב מהסכם עבד אל-נאצר-חוסין — הועמד בראשו הגנרל המצרי עבד אל-מונעם ריאד.

עם פרוץ המערכה נמצאו במרחב ירושלים, בסביבתו ובעורפו הכוחות הירדניים הבאים (סדירים כולם):

בגזרת צור-באחר-חופאן • גדוד חי"ר 39 מחטיבה 29, ותחת פיקודו סוללת 25 ליטראות וסוללת מרגמות כבדות 107 מ"מ (עיקר חטיבת חי"ר 29 — ועמה גדוד „סנטוריון” 10 פחות פלוגה וגדוד תותחי-שדה 5 פחות סוללה — היו ערוכים בגזרת בית לחם — דרום הר חברון).

* חומר זה ושאר הנתונים על הצע"י — מקורם בחקירות שבויים ובמסמכי שלל. — המער.

בגזרת ירושלים • חטיבת חי"ר 3 ותחת פיקודה גדוד חי"ר 31 מחטיבה 27 (חטיבת העתודה) וגדוד תותחי שדה 9. כוחות אלה נפרסו כלהלן:

- בקרבת „ארמון הנציב” ובמתחם אבו-דיס — עזריה — גדוד חי"ר 31.
- בעיר העתיקה, בהר-ציון ובדיר אבו-טור — גדוד חי"ר 8.
- בקו העירוני ממוצרה ועד שיח' ג'ראח — גדוד חי"ר 2.
- ב„גבעת המבתר”, ב„גבעה הצרפתית”, ברכס שועפט וב-תל-אל-פול — גדוד חי"ר 4.
- במשולש חיזמא — ענתא — שועפט — גדוד תותחי-שדה 9.

במרחב לטרון-רמאללה • חטיבת חי"ר 2, ותחת פיקודה 2 סוללות מגדוד תותחי-שדה 1 וסוללה מגדוד תותחים כבדים 6 (כן נמצא בגזרה גדוד הקומנדו המצרי 53). פריסת הכוחות היתה כלהלן: • ברפעת — מפקדת החטיבה וסוללת תותחי 155 מ"מ. • בקו צפון-הפרוודור ובגזרת גבי סמואל-לטרון-צפא — גדוד חי"ר 9 ותחת פיקודו סוללת תותחי 25 ליטראות. • בקו בגזרת מדיא-רנטס, ובמתחם דיר ג'וז — גדוד חי"ר 6. • במתחם ובמחנה בית עזיר אל-פוקא — גדוד חי"ר 10 עם סוללת תותחי 25 ליטראות וגדוד הקומנדו המצרי 53.

כוחות עתודה חזיתיים • במתחם מעלה האדומים, מערבת לחאן אל אחמר — חטיבת חי"ר 27 פחות גדוד (גדוד 35 מצפון לכביש ירושלים — בית הערבה; גדוד 33 מדרום לו).

• בצפון ים-המלח (איזור קליה) — חטיבה משוריית 60 פחות גדוד ותחת פיקודה גדוד תותחים מתנייעים 7 וגדוד תותחים נ"מ מתנייעים 4 (פחות סוללה). כן נמצא במקום גדוד הנדסת שדה (מקטז).

• בציר אל-בוקיעה, צפונית לכרם א-סמרא — גדוד מחטיבה משוריית 60.

היערכות זו תאמה בערך לתכנית „אל-חוסין” — תכנית האב להגנת ירדן — שנבנתה לאור ההערכה הירדנית לגבי דרכי הפעולה האפשריות של צה"ל במתקפה עתידה.

מתוך ההיערכות וההגנתית נועד הצבא הערבי הירדני לעבור ל„שלב המתקפת” עם השלמת היערכותם של חילות-משלוח עיראקיים וסעודיים. הכוונה היתה להפעיל בשלב זה מטוסים, ארטילריה ויחידות קומנדו מירדן נגד שדות-התעופה בישראל — כתחומה התקפית ירדנית במסגרת המפקדה הערבית המאוחדת; וכן לבצע „מחטפים” שונים בשטח ישראל — לצורך שיפור המערך ההגנתי הירדני.

במסגרת ה„מחטפים” תוכננו, בין השאר:

1. כיבוש מובלעת הר-הצופים — על-ידי גדוד חי"ר בסיוע ארטילריה.
2. תפיסת ארמון הנציב — על-ידי גדוד חי"ר.
3. כיבוש משלטי מודיעין ושעלבים — על-ידי 2 פלוגות חי"ר בסיוע ארטילריה.

הצעדים למימוש תכניות אלה, ופתיחת שערי ירדן בפני צבאות ערבים זרים, היוו הוכחה חד-משמעית כי ירדן אינה פוסחת עוד על שתי הסעיפים, וכי אימת „אחיותיה המהפכניות” ופעולותיהן החתרניות גברה אצלה אפילו על כוחו המרתיע של צה"ל.

ואכן, למן חתימת הסכם עבד אל-נאצר-חוסיין ב-30 במאי הירדן, "כדור השלג" במדרון גם בזירה הירדנית, עד למלחמה הבלתי-נמנעת.

כוחותינו ערב המלחמה

אל מול כוחות האויב המפורטים לעיל עמדו בבוקר יום ה'"ע" כוחות ישראליים מינימאליים. תכנית ההגנה הכוללת הקצתה את גזרת ירושלים והפרוודור כולה לאחריותה של חטיבת החי"ר הירושלמית.

עם התלקחות המערכה בזירה הירדנית, נכנסו לפעולה במרחב ירושלים והפרוודור כוחות נוספים:

א. חטיבת שריון, "הראל" — שכללה גדוד טנקי, "שרמן M-50" ועוד פלוגת, "סנטוריונים" מאולתרת, יחידות חרמ"ש ופלוגת סיור (בהמשך הצטרפה אליה פלוגת שריוניות, "א.מ.ל.").

ב. חטיבת צנחנים 55, על 3 גדודיה (28, 66 ו-71), יחידת הסיוור החטיבתית (בהמשך הצטרפה אליה גם יחידת סיור של חטיבת צנחנים אחרת).

ג. כוחות חי"ר מחטיבת אל"מ מושיק, ועמם גדוד צנחנים, פלוגת טנקי, "אמק"ס, פלוגת טנקי, "שרמן" מכוח השריון הפיקודי, יחידת הסיוור הפיקודית ומחלקת שריוניות.

העיר ירושלים היתה, ללא ספק, האיזור הרגיש ביותר לאורך קו שביתת-הנשק. המטכ"ל ופיקוד המרכז טיפלו בבעיות הגזרה בזירות-יתרה.

ההגנה על ירושלים לא נראתה מסובכת במיוחד לאלוף פיקוד המרכז, הן משום ביצורו המלא של הקו העירוני הישראלי, והן משום השטח הבנוי והמבנה הטופוגרפי המונעים מהאויב הפעלת "אגרופי" שריון גדולים. עם זאת הודקרו לעיני אלוף עוזי נרקיס שתי נקודות תורפה:

● האיזור המפורז של ארמון-הנציב, והשטח החשוף שמדרום לדיר-אבו-טור ועד רמת-רחל — שתפיסתם על-ידי האויב תאיים על חלקה הדרום-מזרחי של ירושלים העברית.

● מובלעת הר-הצופים — שבהיותה מנותקת משטח המדינה העמידה בפני האויב פיתוי לכבשה; מה גם שבכך תונחת על ישראל, בהשקעה בסיסית מועטת, מכה חמורה מבחינת היוקרה המדינית והפסיכולוגית.

מ"סדין אדום" ועד תחילת הלחימה בירושלים

מלחמה בדרום

בשעה 0757 הודיע אג"מ/מבצעים לפיקוד המרכז על פתיחת המערכה בזירה המצרית. כרבע שעה לאחר מכן הודיע אלוף פיקוד המרכז טלפונית למח"טים על תחילת ההתקפה האווירית

על שדות-התעופה במצרים, ופקד מייד על קיום כוננות מלאה בכל מרחב הפיקוד, תוך הימנעות מהתגרות קלה שבקלות, העלולה לגרור את הצבא הערבי הירדני (להלן הצע"י) לקרב. במקביל הורה פיקוד המרכז לכל עוצבות הפיקוד להפעיל את תכנית ההגנה במלואה למעט הכנסת הטנקים לירושלים*; (לכך ניתנה הרשות ב-0930). בעקבות זאת הורה מח"ט ירושלים, אל"מ אליעזר אמיתי, לגייס את גדודי החי"מ, כדי לשחרר מהקו את כוחות החי"ר שהחזיקו בו, ולרכוס כעתודה לביצוע התקפות-נגד.

הכנות צבאיות אלה למקרה של הידרדרות המצב בחזית זו נעשו במקביל למאמצי ממשלת ישראל למנוע מלחמה עם ירדן. במסגרת מאמצים אלה מסר לפני השעה 0900 סמנכ"ל משרד-החוץ, מר לוריא, לידי גנרל אוד בול שדר דחוף מאת ראש-הממשלה, לוי אשכול, המיועד לחוסיין ולממשלת ירדן. בשדר זה נאמר: "אנו נלחמים עתה בגזרה המצרית, ולא ננקוט שום פעולה צבאית נגד ירדן, אלא אם כן זו תתקוף אותנו".

השדר הועבר באמצעות מנגנון שביתת-הנשק, והגיע לידי חוסיין בשעה 1000, בקירוב.

ההחלטה הירדנית לצאת למלחמה

הדיעה הראשונה על תחילת המערכה בחזית המצרית הגיעה לירדן ב-5 ביוני בשעות הבוקר. המפקד העליון של הצבא המצרי, עבד אל-חכים עאמר, הורה לריאד לפתוח מייד במת-קפה כדי ליצור חזית שנייה.

חוסיין ידע כי ניסיון מצדו להימנע ממלחמה, יסכן את עצם קיומו של המשטר. זאת ועוד — לא היתה מחוורת לו עדיין המכה האווירית שצה"ל הנחית על חיל-האוויר המצרי, והוא האמין כי מובטח לו חיפוי אוירי מצרי הולם. כך או כך, ב-0927 נאם חוסיין ברדיו עמאן, והביע תקווה, "להחזרת המור לדת השדודה", במקביל הוכרו על מצב חירום והקמת ממשל צבאי ברחבי ממלכת ירדן, וראש-הממשלה, סעד ג'ומעה, מונה למושל צבאי כללי.

לאחר מכן הורה ריאד לעוצבות הירדניות שבחזית לפתוח באש, ובשעה 0945 נפתחה אש שטוחת מסלול לאורך הקו העירוני בירושלים ואף לעבר הר-הצופים.

בשעה 1100 פתח הצע"י לראשונה באש תלולת מסלול לעבר העיר ירושלים ומוצבי הר הצופים — בתחילה פגזי מרגמות 81 מ"מ ו-107 מ"מ, ואחר-כך פגזי תותחים של 25 ליטראות. ההפגזה כוונה בעיקר לעבר שכונות נחלת-שמעון, מאה-שערים ומוצררה, מחנה שנלר, מחנה אלנבי (בו הצטיידו כוחות החי"מ אותה שעה), והמוצבים שלנו בגזרות דיר אבו-טור ורמת-רחל. בשלב הבא התלהט הגבול הירדני כולו: נפתחה אש, תלולת מסלול ושטוחת מסלול, על מחנות, על שדות-תעופה ועל ישובים ישראליים לאורך כל ה"קו הירוק", מטירת-צבי בצפון ועד להב בדרום; בין היתר כוסה באש כביש הגישה העיקרי לירושלים.

* אי-הכנסת הטנקים לירושלים נבע מתוך רצונה של ישראל, אפילו בשלב זה, לקיים את הסכם שביתת הנשק עם ירדן, שאסר על כך.

בעוד האש מונחתת הוצאו הוראות לתקיפת הר-הצופים וארמון הנציב, וכן הוראות לקידומן של העתודות המשוריינות (חטיבה 60 — לאיזור חבורן-דהריה, וחטיבה 40 — לאיזור יריחו).

כן הורה ריאד — על דעת חוסיין — להפעיל את חיל-האוויר הירדני, אשר הועמד כבר בבוקר 5 ביוני בכוננות לביצוע גיחות הפצצה בשטח ישראל, בצוותא עם חילות-האוויר של עיראק ושל סוריה.

סמוך לצהריים המריאו מטוסי „האנטר” משדה-התעופה מפרק, צלפו על סוללת מרגמות ליד פורת, תקפו מטרות אורחיות בנתניה ובכפר-סבא, השמידו מטוס בשדה-התעופה סירקין, ונחתו במפרק.

תגובות ישראליות ראשונות

עם פתיחת האש הירדנית שטותת המסלול בירושלים רווחה בישראל ההערכה כי אש זו אינה אלא „מטחי כבוד” כדי לצאת ידי חובה כלפי נאצר והעולם הערבי כולו. על כן לא אושר לכוחותינו להשיב באש נשק-קל אלא אחר ש„מטחים” אלה התעצמו והלכו.

עם זאת השתדל המטכ"ל לקיים את הזירה הירדנית שליווה במידת האפשר, ואף נענה להצעת י"ר ועדת שביתת-הנשק המעורבת הישראלית-ירדנית בדבר הפסקת אש החל משעה 051200 (לפי בקשת ירדן). אולם הסתבר כי דיבורים אלה על הפסקת אש היו דיבורי-סרק והאש הירדנית לא חדלה.

פעולת חיל-האוויר הירדני לעבר יעדים בישראל הניעה את צה"ל לפתוח בפעילות של ממש בגזרת ירדן. בעקבותיה הורה הרמטכ"ל, רב-אלוף יצחק רבין, להפעיל את חיל-האוויר נגד ירדן, וכן להכין כוחות לכיבוש המרחב הארטילרי הירדני בא-זורים המסכנים שדות-תעופה ישראליים (בעיקר מרחב יעבד — עמק דותן).

הודות למסע המוחצת שהנחת חיל-האוויר על שני שדות-הת-עופה של ירדן — עמאן ומפרק — נמנעו גיחות תוזרות לעבר מטרות אורחיות בישראל. ב-1445 לא נותר שריד מחיל-האוויר הירדני.

ההחלטה על פתיחת פרוזדור להר-הצופים

עם חלוף הזמן הלכו והתרבו האותות כי אכן הצע"י עומד להסתער תוך זמן קצר על מובלעת הר-הצופים ועל 120 מגיניה הנצורים; יתכן כי התכוון להפעיל לצורך זה גם את כוחות העתודה החזיתיים המצויים בקרבת מקום (איזור יריחו — מעלה האדומים). חיזוק לסברה זו שימשו הדעותיהם של רדיו עמאן ורדיו קהיר בשעות לפני-הצהריים על כיבוש ארמון הנציב והר-הצופים על-ידי הצע"י — ידיעה חסרת שחר (אותה שעה), שהצביעה עם זאת על כוונות.

נפילת המובלעת עשויה היתה לפגוע בנו קשות בשלושה מי-שורים — הטקטי, האנושי והפסיכולוגי; ולמנעה ניתן רק על-ידי חבירה פיסית של כוחותינו עמה.

להתחבר עם הר-הצופים ניתן בשתי דרכים:

א. כיבוש בית-הספר לשוטרים ושייח' ג'ראח (פעולה זו ניתנה לביצוע, לדעת אלוף הפיקוד, רק על-ידי חטיבת צנחנים מתוג-ברת בטנקים, שלא היתה ברשות פיקוד המרכז אותה שעה).

ב. החדרת חטיבת „הראל” לרכס בני-סמואל כדי להגיע לתל-אל-פול, ומשם לנוע דרומה, לכבוש את „גבעת המבתר” ואת „הגבעה הצרפתית” ולהתחבר עם הר-הצופים מצפון.

בשעה 1220 אישר המטה-הכללי לקדם את חטיבת „הראל” לפרוזדור ירושלים, בכוננות להתחבר עם הר-הצופים. במקביל גודד צנחנים (מחטיבה 55) ופלוגת טנקי „שרמן” לעלות לירושלים, בכוננות להתחבר אל הר-הצופים דרך שייח' ג'ראח. ב-1230 הודיע אלוף פיקוד המרכז למפקד החטיבה הירושלמית כי אם יותקף הר-הצופים, יעבור הפיקוד מייד למתקפה. הוא הורה למח"ט לקדם מייד את הטנקים שהועמדו לרשותו עד לקו העירוני, לשם קעקוע עמדות האויב עם תחילת המערכה. בינתיים התחדש המשא-ומתן בדבר הפסקת-אש בחזית ירדן, ומטה משקיפי האו"ם הציע הפסקת-אש החל מ-1420. אולם ב-1415 התקבל במטכ"ל, באמצעות פיקוד המרכז, דיווחו של מח"ט ירושלים כי פלוגת חי"ר ירדנית תפסה את ארמון הנציב.

צעד התקפי עז-מצח זה היה בבחינת „הקש ששבר את גב הגמל”; נוצר הכרח לערוך התקפת-נגד מיידית לסילוק הכוח הירדני. זה היה האות לפתיחת המערכה שהביאה בסיומה לאי-חוד ירושלים ולכיבוש הגדה המערבית כולה.

ניתוק מזרח ירושלים מדרום

כיבוש ארמון הנציב ומוצב „הנקניק“

ארמון הנציב, ששימש מטה משקיפי האו"ם, נמצא במרכז השטח המפורז בדרום ירושלים, על הר „העצה הרעה“. סמוך לשעה 1300 נתפס שטח ארמון הנציב — חרף מחאות אנשי האו"ם — על-ידי כוח ירדני בעוצמה של פלוגה מוגברת (מגדוד חי"ר 31). לאחר מכן, ב-1400, נתגלתה תנועה של 2 מחלקות חי"ר ירדניות לעבר „תות-הלימוד“ שבקרבת ארמון הנציב. תנועה זו נבלמה על-ידי אש מרגמות 81 מ"מ. מח"ט ירושלים דיווח על המצב לאלוף הפיקוד בשעה 1410. האלוף רצה לצאת להתקפת-נגד, וביקש מהמטכ"ל אישור לכך. מח"ט ירושלים יעד את משימת כיבוש ארמון הנציב, ג'בל מוכבר וכן צור-באחר ומוצב „הפעמון“ לגדוד חי"ר (הגדוד של אשר, שהיה עדיין מפורז בחלקו לאורך הקו העירוני), שיתוגבר בכוח טנקים של כוח השריון הפיקודי, וביחידת-הסיור החטיבתית.

בקבוצת-הפקודות הגדודית, שהתקיימה באורח חפז, תחת אש חזקה, הציג המג"ד, סא"ל אשר דרייון, תכנית בת שלושה שלבים:

- א. כיבוש ארמון הנציב, חורשת ג'בל מוכבר ו„גבעת האנטנה“.
- ב. כיבוש מוצב „הנקניק“ וטיהורו.
- ג. התארגנות להגנה בשטח הכבוש.

בשעה 1520, לאחר 10 דקות של ריכוך יעיל באש מרגמות 81 מ"מ ואש תותחי הטנקים, החל כוח המשימה של הגדוד של אשר (חלק מיחידת הסיור, כוח הטנקים ופלוגה ה'), לגרוע על ציר הכביש לכיוון ארמון הנציב. הטנקים פרצו את השער המערבי של חצר הארמון ונכנסו לתוכה. תוך כדי חילופי האש, טיהרו מ"פ הסיור, סרן יוסי, וכמה מאנשיו את בניין מטה משקיפי האו"ם, ובמקביל השתלט המג"ד עצמו, עם שני טנקים, על השטח החיוני של „גבעת האנטנה“. בו בזמן טיהרה פלוגה ה' בשיטתיות את החורשות — מול אש עזה של האויב שהסבה לכוחותינו אבדות רבות. כמעט בו בזמן נתפסה הצומת שממזרח ל„גבעת האנטנה“, וכביש מזרח ירושלים — בית-לחם נחסם.

ב-1540 יכול היה מח"ט ירושלים לדווח לפיקוד: „ארמון הנציב בידינו“. לאחר מכן, אילתר המג"ד במהירות כוח, שמנה כ-24 חיילים — רובם מכוח הסיור שהיה בעתודה — לצורך כיבוש מוצב „הנקניק“ עצמו. בחסות אש מרגמות 81 מ"מ וטנקים נפרצו גדרות המוצב, ולאחר מכן התפצלו הלוחמים למספר כוחות-משנה; כל אחד מהם טיהר תעלה אחת. כיבוש „הנקניק“ — שבמהלכו נהרגו כ-35 חיילי אויב — נסתיים בשעה 1700, לערך. עם גמר הטיהור, התארגן הכוח להגנה חפזה.

כיבוש צור-באחר ומוצב „הפעמון“

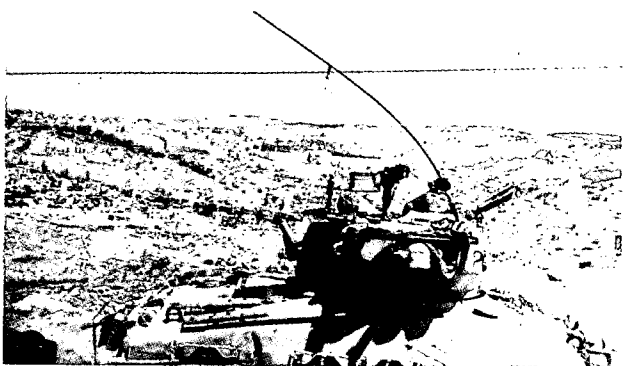
עד קודם לכן, בשעה 1530, יצא אלוף פיקוד המרכז בלוויית התפ"ק הפיקודי לאיזור הקסטל-צובא, על מנת להיות סמוך

לגזרת ההבקעה העיקרית של חטיבת „הראל“, וכן לגזרת הפ" עולה של חטיבות ירושלים והצנחנים. בטרם צאתו הטיל על ראש מטה הפיקוד, ועל קצין האג"מ הפיקודי את האחריות ליתר גזרות הפיקוד.

באותה עת, בשעה 1515, אישר ראש מחלקת מבצעים, אל"מ יצחק חופי, לפיקוד המרכז לכבוש בלילה את הכפר צור-באחר. משקיבל מח"ט ירושלים את המשימה, הטיל על אשר להמשיך בתנופת הלחימה ולכבוש את צור-באחר ואת מוצב „הפעמון“ שמדרום לו.

המוצב הדו-מחלקתי „הפעמון“ שכן מדרום למוצב „הנקניק“, בקצה הכפר צור-באחר וכוונה כך על שום עמדה גבוהה ושלטת, דמוית פעמון, שנמצאה בקצהו המערבי, כשסביבה מבוך של עמדות הפונות לעבר רמת-רחל.

עם קבלת הוראת המח"ט הרכיב המג"ד אשר כוח משימה (שכלל בפועל 4 טנקים, מחלקה מפלוגת הסיור על-גבי 4 זחל"מים, ו-2 תול"רים), שתודרך ללא תצלום-אוויר או מרשם

המתאר את המוצב. בשעה 1815 יצא הכוח מהשער המזרחי של ארמון הנציב ועלה על כביש בית-לחם. במשך תנועתו רותקו צור-באחר ו,הפעמון" באש עזה מכיוון רמת-רחל, שהצטרפה לאש המרגמות של הגדוד מארמון-הנציב ומ,הנקניק". הכפר צור-באחר נכבש במהירות, מול התנגדות קלה בלבד; עם גמר הכיבוש הושארו טנק ושני תול"רים לחסום את כביש בית-לחם — צור-באחר, ואילו עיקר הכוח המשיך לנוע לעבר מוצב „הפעמון", על תואי פנימי צר, בתוך השטח הבנוי, שלא איפשר תנועה חופשית. כך הגיעו למוצב ב־1845 2 וחל"מים ו־2 טנקים בלבד. גדרות האבנים המקיפות את המוצב אילצו את מ"פ הסיור ואת אנשיו לרדת מהוחל"מים ולנוע ברגל אל התעלות; או־אז פרצו — על־פי הנחיות המג"ד — שני הטנקים דרך הגדרות, תפסו עמדה במרכז המוצב, וחיפו מקרוב על המטהרים על־די פיצוח עמדות האויב. ב־1915, לערך, הסתיים טיהור המוצב, לרבות עמדת „הפעמון" השלטת. עתה הורה מח"ט ירושלים לפלוגה מהגדוד של גדעון שברמת-רחל לפלס דרך בתוך שדה-המוקשים אל מוצב „הפעמון", ולהחליף את הכוח הכובש. משימה זו הושלמה ב־2200, והכוח הכובש שב אל עיקר כוחות הגדוד שבארמון הנציב וב,נקניק" ונערך להגנה. אבידור־תינו בכיבוש צור-באחר וה,פעמון" הסתכמו ב־5 הרוגים ו־4 פצועים, בהם המג"ד. לצע"י היו לפחות כ־20 הרוגים.

הבקעת מערך צפון הפרוודור על־ידי חטיבת „הראל"

בטרם לחימה

כיבוש ארמון-הנציב ומוצבי ה,נקניק" וה,פעמון" הסיר את האיום שריחף על דרומה של ירושלים העברית, והביא לניתוק של ציר חשוב שקישר את ירושלים הערבית עם הר חברון. אך בכך לא היה די; המצב חייב הפעלת זרוע נוספת מצפון, על־מנת ליצור קשר ל,מובלעת" הישראלית בהר-הצופים, ולמנוע את ניתוק פרוודור ירושלים.

בשעה 1250 פקד אלוף הפיקוד על כוננות להנעת חטיבת „הראל" משטחי הכינוס לשטחי היערכות באיזור הקסטל, כדי להפעילה לפריצה בגזרת צפון הפרוודור כאשר אג"מ/מבצעים יאשר לה את חציית הקו הירוק.

המח"ט, אל"מ אורי בן-ארי — שהכיר היטב את שטח הפעולה המיועד — נתן ב־1325 את הפקודה הבאה לכוחותיו:

א. הגדוד של יגאל ועוד פלוגת טנקי "M-50" ועוד מחלקת הנדסה ינועו בציר יער הקדושים — מעלה-החמישה, יכבשו את שלושת מוצבי הראדאר, ויהיו בכוננות לכיבוש בידו לפי פקודה.

ב. הגדוד של אהרן ועוד פלוגת "M-50" ועוד מחלקת הנדסה ינועו בציר רמת-רוזאל — מבשרת-ירושלים, יכבשו את מוצבי

שייח' עבד-אל-עזיז וח'רבת אל-לוזה, ויהיו בכוננות לכיבוש בידו.

ג. גדוד הטנקים פחות 2 פלוגות "M-50" ועוד פלוגת „סנטור-יונים" ופלוגת חרמ"ש — ינועו בציר רמת-רוזאל — קסטל אחרי הגדוד של אהרן, ישמשו עתודה חטיבתית באיזור הקסטל, ויהיו בכוננות לעבור לפי פקודה דרך היעד שייכבש ראשון כדי להגיע לתל-אל-פול ולחסום את כביש ירושלים-רמאללה.

ד. פלוגת סיור — תנוע בציר יער הקדושים אחרי הגדוד של יגאל ותשמש עתודה בכוננות לעבור דרך היעד שייכבש ראשון, כדי לנוע בראש החטיבה לתל-אל-פול.

ה. פלוגת הנדסה פחות 2 מחלקות — תנוע בציר רמת-רוזאל אחרי גדוד הטנקים ותשמש עתודה הנדסית חטיבתית.

ו. גדוד מרגמות כבדות מתנייעות (שיתפרס באיזור הקסטל) ו־3 סוללות מרגמות כבדות (שתתפרסנה באיזור בית-נקופה) — יהיו בסיוע ישיר, ואילו גדוד תותח־שדה ועוד סוללת מרגמות כבדות — יהיו בסיוע כללי.

ז. חבורת הפיקוד הקדמית של החטיבה תהיה בקסטל; מפקדה עיקרית — ברמת-רוזאל; מפקדה עורפית ודרגים — בצומת אשתאול.

ב־1345 הגיע המח"ט למפקדת פיקוד המרכז, והאלוף תידרכו כדלקמן: „עליך להעלות את החטיבה כולה לאיזור הקסטל, על מנת להיות מוכן לפעול לכל רוחב גזרת הפרוודור, לעלות ולכבוש את שייח' עבד-אל-עזיז ואת נבי-סמואל, להמשיך לשטח החיוני של תל-אל-פול ומשם — להר-הצופים..."

המח"ט הבין כי משימתו העיקרית היא להגיע במהירות האפ־שרית לשטח החיוני בתל-אל-פול, כדי למנוע אפשרות של התקפת־נגד משוריינת ירדנית, שעשויה היתה לבוא מבקעת־הירדן. בחששו לקשיים בפריצה בשני הצירים המתוכננים — העלולים לעכב את השלמת המשימה העיקרית — ומשיקולי זמן ומרחב, החליט המח"ט, ביצאו ממפקדת הפיקוד, לוותר על התזקת עתודה חטיבתית מאחור, ולהפעיל תחת זאת את גדוד הטנקים ואת פלוגת הסיור בשני צירי פריצה נוספים; זאת כדי להביא את עוצמת החטיבה לידי ביטוי מלא וכדי לשבור את מערך האויב. כך הורה המח"ט (בשעה 1425, בצומת רמלה) כי:

א. גדוד הטנקים — עם סדר הכוחות שנקבע, ובסיוע ישיר של גדוד תותח־שדה — ינוע לירושלים בכביש הראשי (ולא בציר רמת-רוזאל), יפרוץ בציר בית-פיכא, יכבוש את ח'רבת תליליה ואת בית-חנינא וינוע ישירות לשטח החיוני — תל-אל-פול.

ב. פלוגת הסיור — תנוע בציר־התנועה שנקבע לה עד מב־שרת־ירושלים, תכבוש במהירות את בית-איכסא ותמתין להוראות נוספות, תוך שמירת ציר פתוח לתנועת החטיבה. ב־1415 ניתן אישור המטכ"ל להפעלתה של חטיבת „הראל", לפי התכנון הפיקודי. כוחות החטיבה החלו לנוע בציריהם, לפי התכנון, בניצוחו של הסמח"ט. הכוחות נאלצו לפלס דרכם בצירים סתומים על־ידי רכב אורחי רב; רק בשעה 1655 עברו כולם את צומת אשתאול. חפ"ק החטיבה התמקם בקסטל, בנקודה הצופה על כל גזרת ההבקעה החטיבתית.

מהלכי ההבקעה של חטיבת „הראל“

חזירה בציר בית-איכסא • פלוגת הסיור איבדה בתנועתה לפרוודור חלק מכוחה, מחמת השיבושים שגרמו פקקי התנועה בדרך ומחמת ההפגזה הירדנית. הכוח שנותק מיחידת-האם, הצטרף לגדוד של אהרן, ואילו עיקר כלי-הרכב של הפלוגה התקבצו טיפין-טיפין ונערכו במטעי עמק הארזים, הנתון להג-חתה ארטילרית.

המגמה היתה לכבוש את בית-איכסא מבעוד יום, ועל כן פרץ כוח הסיור את גדר הגבול, מייד עם קבלת „האור הירוק“ מהמח”ט (בשעה 1700), והחל לטפס לעבר הכפר. הכוח נאלץ לפלס דרכו בציר קשה ורצוף מכשולים; היה עליו להסיר גושי סלעים, ולעשות זאת תוך חילופי אש. חרף התקלות הוסיף הכוח להתקדם, חצה את הכפר בית-איכסא תוך ירי, נע לעבר צומת בית-איכסא — ח’רבת אבו-לימון, והתארגן לחסימתה (בשעה 1750). 5 שעות מאוחר יותר הצטרף הגדוד של סא”ל צביקה עופר מהחטיבה הירושלמית — שעבר אל תחת-פיקוד חטיבת „הראל“ — לאבטחת הציר.

כיבוש מוצבי הראדאר • כיבוש מוצבי הראדאר — עליהם הוקז דם רב במלחמת הקוממיות — הוטל, כזכור, על הגדוד של רס”ג יגאל. המג”ד קיים קבוצת-פקודות חפוזה תוך כדי תנועה בציר יער-הקדושים, וגיבש תכנית, לפיה תכבוש פלוגה ב’ את מוצב „ראדאר 2“ ופלוגה ג’ — את מוצב „ראדאר 1“; הן תעשינה זאת בחיפוי טנקי פלוגה ו’ ממעלה-החמישה. בשל פקקי-התנועה הרבים שבדרך החלו הטנקים רק בשעה 1815 בפיצוץ עמדות הצע”י שמולם, ותכף לכך — ב-1820 — ניתנה לפלוגות החרמ”ש פקודת הסתערות. עד מהרה אילצו המיקוש ותנאי הקרקע את אנשי החרמ”ש להשאיר את הוחל”מים כבסיס-אש ולהמשיך ברגל. פלוגה ב’ ופלוגה ג’ כבשו את יעדיהן ללא התנגדות של ממש ועד לשעה 1925 טיהרו את כל העמדות והמחילות. כשקיבל המח”ט את הדיווחים, התקשה — בשל הזכרונות המרים שנשא עמו על הקרבות במקום זה במלחמת הקוממיות — להאמין שבזמן כה קצר, ובמחיר 5 פצועים בלבד נכבש המתחם; הוא פקד על המג”ד להיערך להגנה עם כל הכוח האפשרי, מחשש להתקפת-נגד. הקשיים האמיתיים התחילו להתגלות רק בדרך אל מוצב

„ראדאר 3“, תוך פילוס נתיב בשדה-המוקשים הנרחב, בעזרת דקרים וסכיני קומנדו בלבד ותחת אש ארטילריה של האויב. בשלב זה הציע סא”ל מיכאל פייקס — מפקד גדוד מחטיבת ירושלים (שגזרת צפון הפרוודור כולה היתה באחריות גדודו) — לצרף את כוחותיו לפעולה ולכבוש את מוצב „ראדאר 3“. האישור ניתן, וביחפוי אש מרגמות 120 מ”מ ביצע גדודו איגוף גדול למדי לעקיפת שדות-המוקשים. בשעה 2200 כבש את המוצב ללא קרב. אולם סילוק המוקשים וההתגברות על המכשולים ג”ט גזלו עוד זמן רב, ורק בשעה 060200 הגיע הגדוד של יגאל כולו, על רכבו, אל מעבר למוצבי הראדאר.

כיבוש שיח’ עבד-אל-עזיז וח’רבת אל-לוזה • על הגדוד של אהרן הוטל, כזכור, לתקוף את מוצבי שיח’ עבד-אל-עזיז. משהגיעה שדירת הגדוד לקסטל ספגה הפגזה ארטילרית קשה, שהסבה לה מספר הרוגים. אולם חזקה על הגדוד פקודת המח”ט שלא להשתהות, אלא לתקוף מייד. על כן הוזרזה פלוגת טנקים ה’ (פחות 2 מחלקות) לתפוס עמדות על הר נבר, ולפצח את עמדות האויב. במקביל תחל עיקר הגדוד בתנועה ליעדו, ממושב מעוז-ציון בואכה מבשרת-ירושלים. גם כאן היו שדות-המוקשים למכשול, והנתיב, שפולס בעזרת שרביטי ניקוי, נחסם מייד על-ידי הטנקים שלנו, בנסותם להתקדם. המג”ד, סא”ל אהרן, הורה לפלוגת חרמ”ש ט’ לעלות ברגל על היעד. זו נלחמה בת-עלות ובין הבתים מול התנגדות-אויב ניכרת. בקרבות פנים-אל-פנים (בהם נהרגו המ”פ, סרן אסא יגורי, ומספר חיילים) כבשה הפלוגה בשעה 1925 את מוצב שיח’ עבד-אל-עזיז והתארגנה בו להגנה.

עם כיבושו המהיר — אך רב האבידות — של היעד הראשון, הורה המג”ד לפלוגת חרמ”ש כ’ לנוע דרך שיח’ עבד-אל-עזיז לתקיפת ח’רבת אל-לוזה; ברם, כבר עם תחילת התנועה תחת הפגזה, עלו 2 הטנקים שבראש הטור על מוקשים וחסמו שוב את הציר. כיוון שכך, הורה המג”ד לפלוגה כ’ — שתוגברה בשתי מחלקות מפלוגה ל’ — לבצע איגוף מורחי לצורך תקיפת היעד. תנועת האיגוף בשטח הקשה נמשכה כשעתיים, ועל-כן תקפה הפלוגה המתוגברת את המוצב רק בשעה 2200, והשתל-טה עליו תוך מחצית השעה. עד כה נגרמו לגדוד 18 הרוגים ו-45 פצועים.

חטיבה 2). זה הוחש בשעה 2200 ממחנה טירא, כדי לקבל לידיו את ההגנה על גזרת בידו. לאותה גזרה הוסגה גם הפלוגה מגדוד חי"ר 9, שהגנה על גזרת לטרון ונצטווה עתה לסגת ולהיערך להגנת צומת ביתונייה שבערפה הצפון-מזרחי של בידו. פקודות ומהלכים אלה ביצע מפקד החטיבה ביוזמתו הוא ולא על דעת מפקד החזית וריאד — עמם איבדה חטיבה 2 את הקשר. אלה, שהודאגו מה, "פער" שנוצר עם קידום עיקר כוחות העתודה

פילוס הנתיב לכלי-הרכב המשוריינים עד ח'רבת אל-לוזה הסתיים לאחר חצות. בשלב זה קיבל הגדוד תחת-פיקודו את פלוגת הטנקים ז' (מגדוד הטנקים) ואת עיקר יחידת השריוניות „א.מ.ל.”.

חדידת גדוד הטנקים בציר ח'רבת אל-בורג' ● על גדוד הטנקים הוטל לנוע במהירות לעבר גב ההר בציר בית-כיכא — תל-אל-בורג'. במהלך התנועה לשטח ההיערכות צירף המח"ט את פלוגת ה, "סנטוריונים" ג' אל כוחות הגדוד — שמנו שתי פלוגות טנקי "M-50" ופלוגת חרמ"ש.

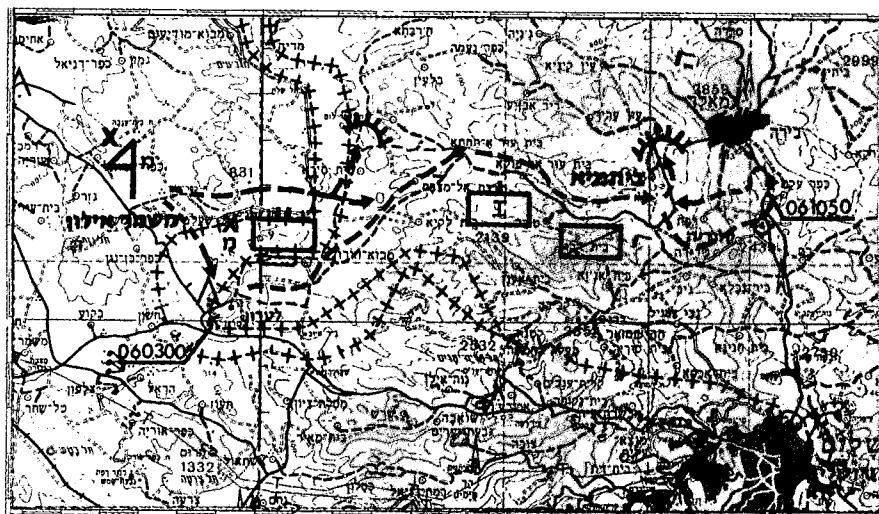
סדר-התנועה המתוכנן לעבר היעדים שונה פעמים אחדות, מחמת התעכבותם של כוחות שונים. מיד עם כניסת כל כוחות הגדוד לעמק הארוים, הונחתה עליהם אש מתותחים בני 25 ליטראות של הצע"י מאיזור ענתא-חיומא. כשנוכח המח"ט ב-1930 כי הגדוד נאבק בציר-העליה הקשה ותנועתו אטית ביותר, הורה למג"ד, סא"ל צבי, לשגר את פלוגת הטנקים ז' לגדוד של אהרן (שדיווח אותה שעה על כיבוש שיח' עבד-אל-עזיז). טנקי פלוגה ג', שנעו בראש הגדוד, נתקעו ונעצרו כולם על שפת המצוק של ח'רבת בית-כיכא, אך חמישה מטנקי פלוגה פ' הצליחו לעקפם ולהתייצב על הרכס. ב-060200 הגיעו לצומת נבי-סמואל — בית-איכסא — בית חנינא (צפונית לח'רבת אל-בורג'). פלוגת חרמ"ש ח' עברה דרך מצב ח'רבת תליליה, הצליחה לאכן ציר-תנועה נוח יחסית, והגיעה לאותו צומת, מעט מאוחר יותר. מאוחר נותרה פלוגה ג', שעסקה כל הלילה בנסיונות-היתלצות כושלים.

האמנעה האוירית ● משך כל יום-הלחימה הראשון היה פיקוד המרכז ער לסכנה הנשקפת מעלייתה אל גב ההר של חטיבה ירדנית משוריינת; זו עלולה היתה לסכל את התייצבות „הראל" על ציר ירושלים — רמאללה. על כן חזר הפיקוד וביי-קש מהמטכ"ל, בשעות אחרי-הצהריים של 5 ביוני, להפעיל אמנעה אוירית נגד שריון זה. ואכן, משהתפנה חיל-האויר ממשימת השגת העליונות באויר, תקף בין השעות 1730—1845 את ריכוזי השריון הירדני במעלה-האדומים ובאיזור יריחו. חיל-האויר המשיך לפעול גם בלילה (אור ל-6 ביוני) ואף תקף את כוחות-התגבורת הירדניים (2 גדודי החי"ר של חטיבה 27 ופלוגות הטנקים מחטיבה 60) שנמצאו בדרכם ממעלה-האדום מים לעבר ירושלים. הודות לפעולות אמנעה אלו הצליחו רק יחידות בודדות מגדוד חי"ר 33 להתייצב (בשעה 060130) באיזור גבעת-המבחר, ואף זאת רק לאחר שאיבדו את המגע עם פלוגת הטנקים שהוקצתה להם; יחידות בודדות של גדוד חי"ר 35, כשבראשן פלוגת טנקים, הגיעו לאיזור תל-אל-פול רק שעתיים מאוחר יותר.

לאמנעה האוירית בליל 5—6 יוני היו השלכות מרחיקות לכת; ואלמלא היא יתכן כי חטיבת „הראל" (ברכס נבי-סמואל) וחטיבה 55 (בצפון ירושלים) היו נתקלות בכוח אויב רענן וניכר, שהיה מקשה עליהן עוד יותר את מלאכתן, הקשה בלא-הכי.

פעולות האויב ● העובדה כי התגבורת המובטחת לא הגיעה למועד, השפיעה, ללא ספק, על כושר העמידה של גדוד חי"ר 9 של הצע"י — זה שהחזיק במוצבי צפון הפרוודור — ואף על כושרו וסיכויו עמידתו של גדוד חי"ר 10 (גדוד העתודה של

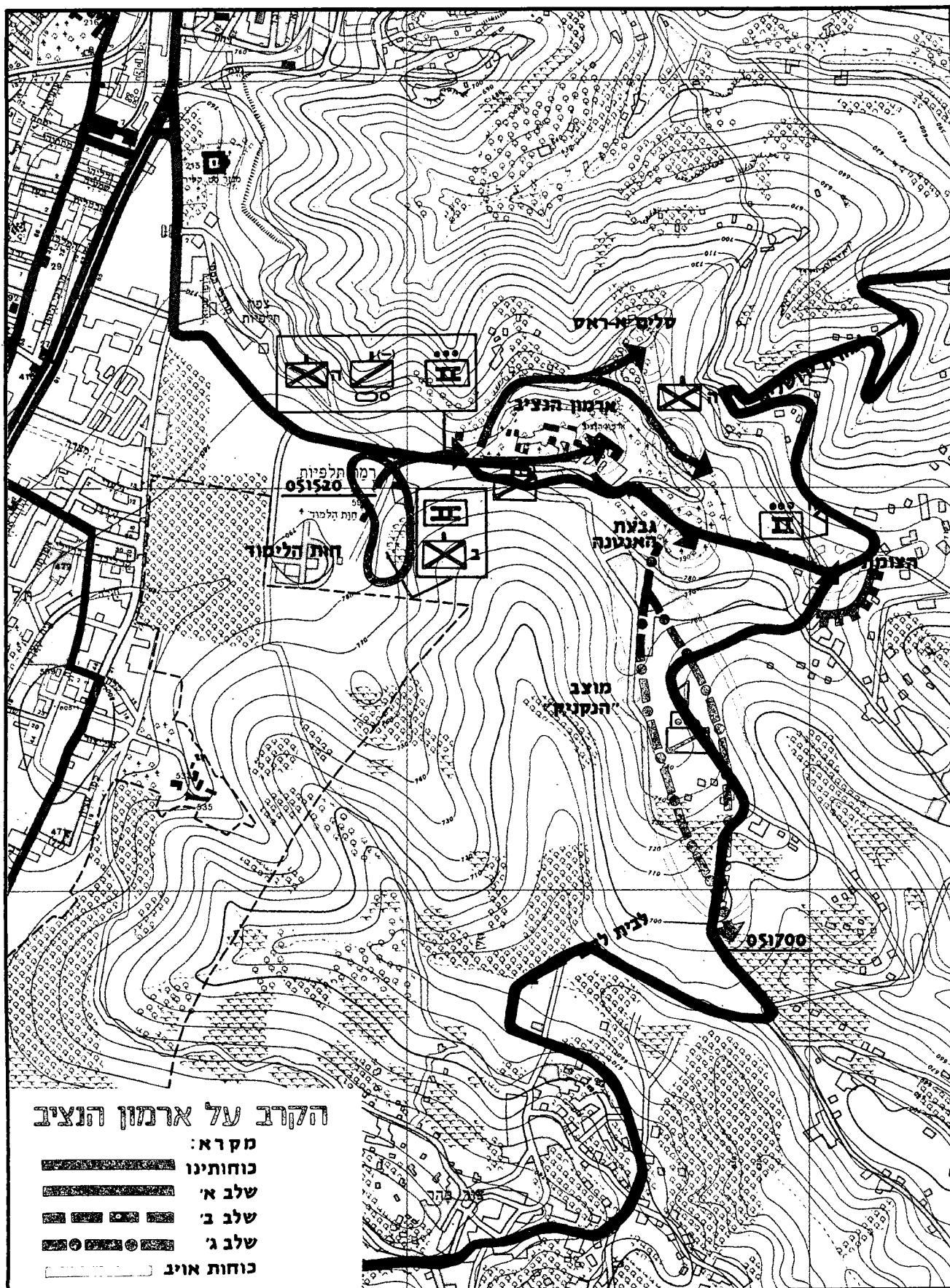
התעורכה של ירושלים

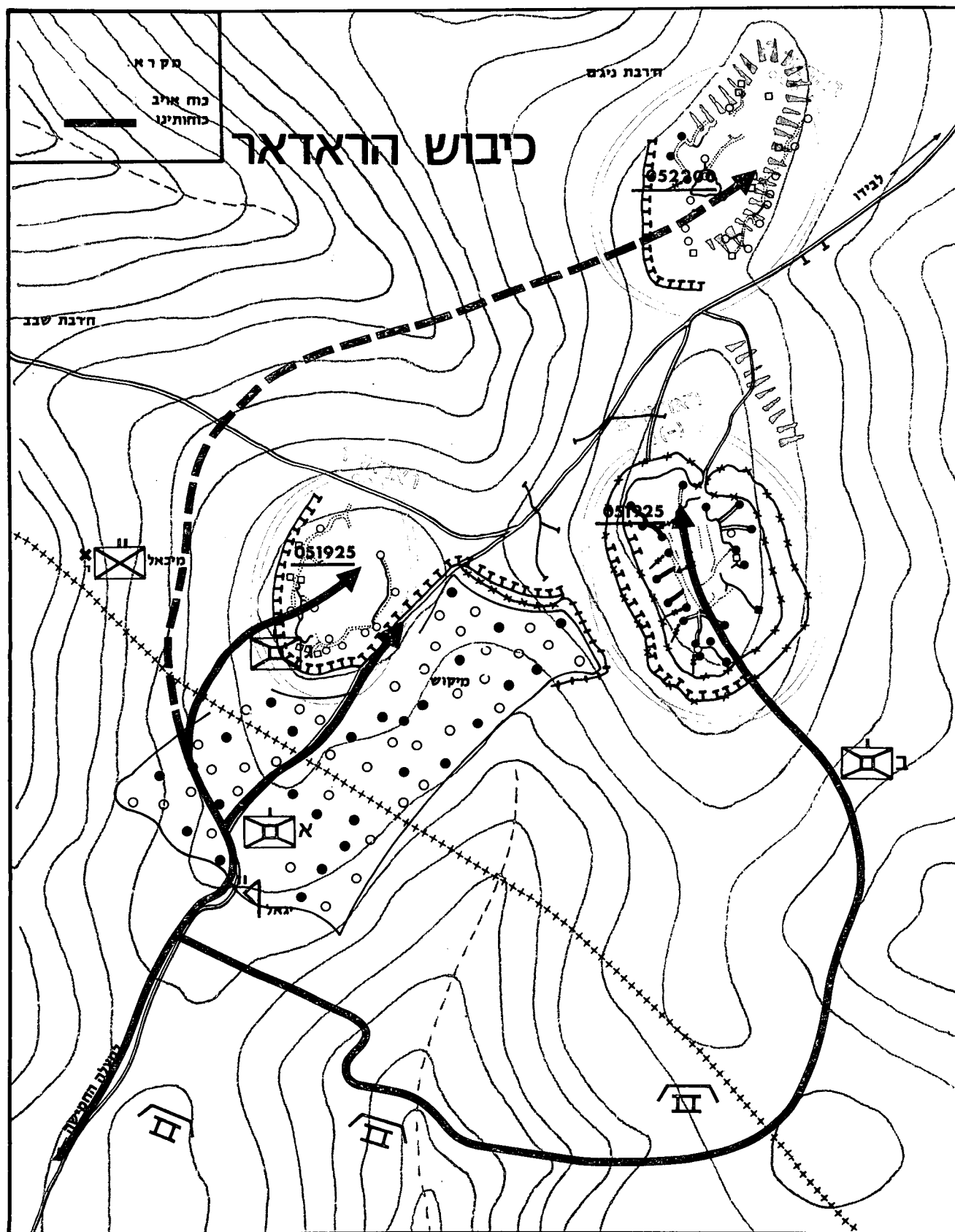

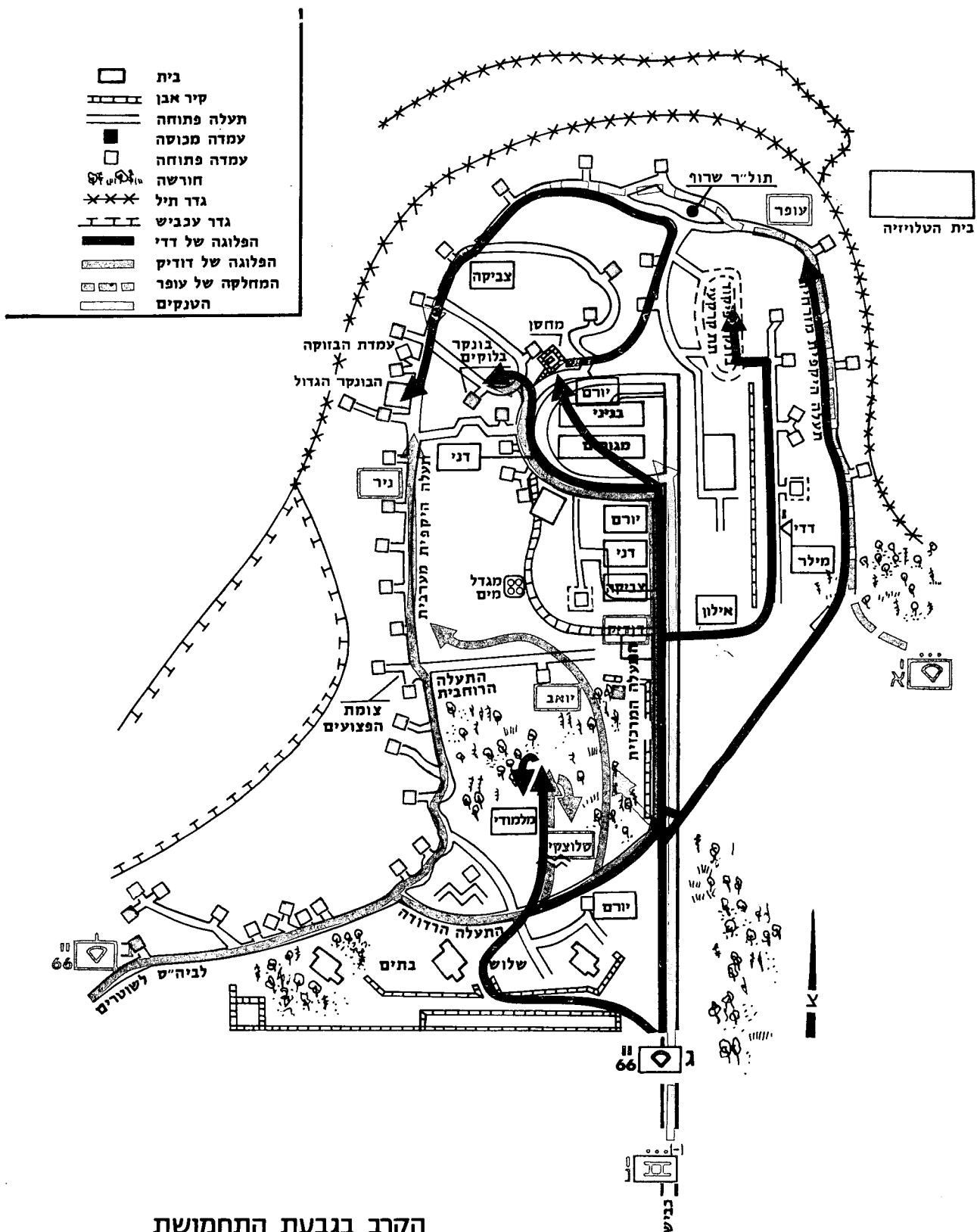
תו, לכבוש את מוצבי בידו ואת הכפר עצמו (ולא לגדוד של אהרן, אשר משימה זו נועדה לו מלכתחילה). בחיפוי טנקי פלוגה ו' ואש מרגמות 120 מ"מ תקפה פלוגת חרמ"ש ג' את הכפר והשלימה משימתה ללא קושי ב-0410. במקביל נחסם צומת בידו ונתפסו מוצבי ג'בל-א-שייח' שמ-מערב לו. עם כיבוש מוצבי בידו התמוטט מערך ההגנה של חטיבת חי"ר

החזיתית (חטיבות 27 ו-60) לגב ההר, הפנו בשעה 060235 את גדוד חי"ר 24 — גדוד העתודה של חטיבת חי"ר 12, שהיה פרוס בצפון עבר-הירדן המזרחי — דרומה; זאת כדי שיחייב לפני אור ראשון, כעתודה, בין גשר אלנבי ויריחו.

כיבוש בידו ● תנועות אלו לא היו ידועות, כמובן, למח"ט „הראל" שעה שאישר (ב-060230) ליגאל המג"ד על-פי בקש-

הקרב בגבעת התחמושת

2 הירדנית; עיקר כוחותיה נסוגו לצומת ביתוגיה, בהשאירים כוחות השהיה בלבד על ציר נסיגתם. בהמשך התרכזה החטיבה כולה במרחב רמאללה — ביתין.

ההתייצבות בשטח החיוני

חפימת כביש ירושלים—רמאללה ● כשעה לפני כיבוש בידו, ב-060300, פקד המח"ט, מהחפ"ק שבקסטל, על המשך פעולת כוחות החטיבה, כדלקמן:

א. גדוד הטנקים (פחות 3 פלוגות טנקים), שיתוגבר בפלוגת הסיוור, יכבוש את בית-חנינא בסיוע ארטילרי; הוא ימשיך ויכבוש את תל-א-זהרה, יחסום את כביש ירושלים — רמאללה וישמיד את האויב בצומת בית-חנינא — תל-אל-פול.

ב. הגדוד המתוגבר של אהרן — יעבור דרך הגדוד של יגאל בצומת בידו, יכבוש את נבי-סמואל ויגיע לבית-חנינא — שם ימתין לקבלת פקודה נוספת.

ג. הגדוד של יגאל יגן על צומת בידו, לאחר השלמת כיבוש האיזור.

ד. הגדוד של צביקה (מהחטיבה הירושלמית) יתבסס בבית-איכסא, בצומת ח'רבת אל-בורג' ובבית-חנינא.

מאחר וסוללות הארטילריה לא הצליחו להתמקם למועד, לא המתין מג"ד הטנקים לפעולתו. עוד בטרם הצטרפה אליו פלוגת הסיוור, דהר המג"ד עם ראשוני כוחותיו לעבר כביש ירושלים — רמאללה, ובשעה 060330 נאחו בתל-א-זהרה עם 5 טנקים, והשיג שליטה מלאה על צומת ירושלים — רמאללה — בית-חנינא; ללא שהיות ירדו הטנקים לכיוון הצומת וחיסלו, החל מאור ראשון, כל כלי-רכב שנע בכביש.

בשעה 060530, לערך, הופיעו באיזור 7 טנקי „פאטון” ירדניים (אלה שהיו מצורפים לגדוד ח"ר 35) ופתחו, במפתיע, באש על כוחותינו. במהלך קרב השריון-בשריון, שנימשך עד 0730, הושמדו 3 „פאטונים” ירדניים, ויתרם פנו עורף ונסו כלעומת שבאו; וזאת ממש כאשר הטנקים הישראליים שמולם נשארו כמעט ללא דלק.

כיבוש נבי-סמואל ותל-אל-פול ● בשעה 0400 החל הגדוד של אהרן בתנועה, חלף דרך בית-סוריק והמשיך עד למבואות בידו. כאן קיבל מהגדוד של יגאל את פלוגת טנקים ו.

ב-0600, בערך, נכנסו כוחות הגדוד לנבי-סמואל, וכעבור שעה חברו עם כוח גדוד הטנקים בבית-חנינא. המח"ט דילג למקום זה במסוק, וקיים ב-0830 קבוצת-פקודות חטיבתית, בה נקבע כי הגדוד של אהרן יכבוש, בסיוע ארטילריה ובחיפוי טנקי גדוד הטנקים מתל-א-זהרה, את תל-אל-פול ויחסום כלפי מזרח וכלפי דרום, בעוד גדוד הטנקים יחסום לכיוון צפון.

בשעה 0900 החלו 2 פלוגות טנקים, ומאחוריהן פלוגת חרמ"ש, בהסתערות על תל-אל-פול. פלוגת השריוניות שאיבטחה אותו זמן את האגף לכיוון מזרח, צפונית-מזרחית מתל-אל-פול, נתקלה בכוח ירדני, שהסב לה מספר הרוגים. אולם ביעד עצמו נתגלתה התנגדות קלה בלבד, ובשעה 0915 דיווח המג"ד אהרן: „תל-אל-פול בידינו!”. וכך, תוך 20 שעות מקבלת הפקודה, השלימה החטיבה את משימתה העיקרית: התייצבות פיסית על השטח החיוני בגב ההר בגזרת ירושלים.

עליית חטיבת החי"ר של אל"מ מושיק לגב-ההר

להתמוטטות מערך הצע"י בצפון הפרוודור תרמה, במידה רבה, עלייתם המהירה והמפתיעה של כוחות חטיבת מושיק אל גב ההר ממערב, לאחר יום של מגננה במרחב השפלה.

היערכות לביצוע „מחטף” לטרון

בשעה 1900 נמסר למח"ט, אל"מ מושיק, כי עליו להתכונן לביצוע „מחטף” לטרון — או ל„סיוור אלים” — עם לילה. בהוראה לא נזכרה כלל אפשרות ניצול ההצלחה להמשך התקדמות לעבר גב ההר; אדרבה, נאמר בה, כי אם יצליחו כוחות החטיבה להפוך את „הסיוור האלים” לכיבוש המובלעת — ייערכו להגנה בתחום השטח הכבוש. בעקבות ההוראה התחילה מפקדת החטיבה בקיבוץ כוחות החי"ר שלה.

כיבוש מובלעת לטרון

שלב הפיצוץ והריכוך של משטרת לטרון נמשך כ-20 דקות, ועם סיומו — ב־0220 (ממש באותה שעה בה נפתחה מתקפת חטיבת הצנחנים בירושלים) — פתחו הכוחות בתנועה לעבר יעד. הטנקים הובילו, תוך ירי, ו־2 פלוגות הזחל"מים — בעקבותיהם. במקביל העסיקו פלוגת הנח"ל וכוחות החי"מ את האויב מדרום. חוסר התגובה מצד האויב הבהיר למח"ט כי הוא נטש את איזור המשטרה, ולפיכך זירז את כוחותיו. הטנקים והזחל"מים נעו על דרך העפר המובילה לאימואס מצפון-מערב. בהגיעם סמוך למשטרה פנו לעברה, חדרו אליה ללא התנגדות ובדקה (בשעה 0300). מייד לאחר מכן החל כוח לנוע, דרך מנזר השתקנים, למוצב לטרון — שגם הוא נמצא ריק, כי כוחות-הקומנדו המצריים, שאיישו אותו, נפוצו לכל עבר. משם פנה הכוח לעבר מוצבי אימואס ויאלו.

יחידת-הסיוע החטיבתית חצתה את קו הגבול ב־0215, וירדה לנחל אילון לשם הצבת החסימות המתוכננות באיזור צוואר-הבקבוק של המובלעת.

החסימה האחת התמקמה ב־0320 והאחרת — ב־0350. אולם הפיקוד לא ראה בהן די; על-פי הוראתו חברה, בשעה 0400 לערך, יחידת הסיוע הפיקודית (מתוגברת ב־5 שריוניות „א.מ.ל.") עם כוחות החסימה שבפתחת בית-נובא, כדי לסגרה הרמטית עד בוא פלוגת הטנקים ס'.

אימואס, שיח' איבן-ג'בל ויאלו נכבשו בזו אחר זו, ללא כל נפגעים לכוחותינו, ותוך הימנעות מפגיעה באוכלוסיית הכפרים הערביים הללו.

בשעה 060505 דיווח המח"ט לפיקוד: „כל המובלעת בידי אין יריות". כך, בשעות ספורות, וכמעט ללא קרבנות, היה בידינו היעד, שהוקצו בו דם ישראלי כה רב במלחמת הקוממיות.

התקדמות כוחות חטיבת מושיק אל גבי-ההר

ההנחיה שבידי המח"ט היתה להיערך להגנה בתחום המובלעת. אך הוא ביקש לנצל את ההצלחה, שעלתה על כל המשוער. גם הפיקוד רצה בכך. כבר בשעה 0400, בערך, פנה למטכ"ל, וביקש לאפשר לכוחות החטיבה להתקדם מעבר לטרון, ולעלות

בשעה 2230 אישר המטכ"ל את כיבוש לטרון. בעקבות זאת ניתנה הוראה לאלוף הפיקוד לכבוש את לטרון על-ידי 2 פלוגות טנקים וגדוד חי"ר.

לצורך זה תיגבר הפיקוד את חטיבת מושיק במספר יחידות נוספות:

● ב־2350 הורה קצין האג"מ הפיקודי, סא"ל אריק רגב, למפקד השריוניות, סגן אהוד, להעביר 5 שריוניות — בפיקוד סגנו — תחת פיקוד חטיבת מושיק (בעוד הוא עצמו יוכפף לחטיבת „הראל").

● לקראת חצות הועברה פלוגת טנקים ס' מכוח השריון הפי-קודי תחת פיקוד החטיבה.

● גם גדוד צנחנים בפיקודו של אלישע הועבר תחת-פיקוד החטיבה.

ב־060130 נערכה קבוצת-פקודות חטיבתית סופית, ובה נקבעו הכוחות והמשימות כדלקמן:

א. פלוגת טנקי „אמק"ס" תתקוף את משטרת לטרון מצפונה (2 מחלקות) וממערבה (מחלקה).

ב. 12 זחל"מים, על אנשיהם, ימתינו בשטח ההפקר, כ־2 ק"מ דרומה משעלבים.

ג. יחידת-הסיוע החטיבתית תחצה את נחל אילון ליד ח'רבת עג'ג'ול, ותמקם שתי חסימות — אחת על כביש בית-נובא — בית-סירא, והאחרת על הציר בין בית-נובא לבית-ליקיא.

ד. פלוגת הנח"ל ב־ג. 314 תעסיק באש את מוצבי האויב שממולה, ובשלב שני תיכנס למובלעת ותיערך להגנה במוצב לטרון.

ה. כוחות חי"מ יבצעו פעילות כלפי מוצב לטרון מכיוון דרום-מערב.

שעת ה-, „ש" נקבעה ל־060200. בשעה זו אמורה היתה האר-טילריה לפתוח באש: אולם בפועל, כתוצאה מאי-הבנה, היתה רק סוללה אחת של מרגמות כבדות מתנייעות ערוכה לירי בשעה היעודה.

להחזיק בכוח בצומת בית-סירא, ולהגיע רק כוח סיור עד לצומת ביתוניה הדרומית. המח"ט קידם מייד את יחידת הסיור הפיקודית ואת השריוניות. ליד מחנה הצע"י בא-טירה נכנס חלק מהכוח לקרבות פנים-אל-פנים עם חיילי קומנדו מצרים שנסוגו מלטרון — ורק בודדים מהם הצליחו למלט את נפשם*. בלי להמתין לסיום ההתנגשות המשיכו השריוניות וחלק מיחידת הסיור הפיקודית בתנועה מזרחה לעבר צומת ביתוניה, כאשר הפיקוד מדווח בשעה 0745 למטכ"ל על כיבוש בית-עור-אל-פוקא.

בשעה 0820 אישר המטכ"ל את הצעת הפיקוד לקדם את כוח המשימה לצומת ביתוניה ולעצור בה. בעקבות זאת הורה הפיקוד למח"ט בשעה 0830, להתארגן בצומת לאחר כיבושה ולהמתין להוראות; הוא קבע את קו אל-ג'יב-בידו כגבול גזרה עם חטיבת „הראל", וכן העביר תחת-פיקוד אל"מ מושיק פלוגה מאולתרת בת 19 טנקי „סנטוריון", שאך זה שופצו.

בעת התנועה לעבר צומת ביתוניה, התפתח לפתע קרב, כ-300 מטרים לפני הצומת, בין חוד כוח המשימה, לבין כוח חסימת של הצע"י. כוח האויב מנה כפלוגת חי"ר, שנסייעה ב-8 ג'יפי תול"ר ובמרגמות 81 מ"מ, והתמקם משני עברי האוכף, בו התפתל הכביש החסום ב„שני דרקון". כוחות החי"ר והסיור ירדו מרכבם, אגפו רגלית, והסתערו על האויב בחיפוי השריוניות וטנקי ה„אמק"ס". לאחר קרב, שנמשך כ-20 דקות, „התקפלו" חיילי האויב צפונה ומזרחה, וכוחותינו גמאו במ-הירות מאות אחדות מטרים שהפרידו בינם לבין הצומת. כבר בשעה 0840 יכול היה אל"מ מושיק לדווח: „צומת ביתוניה בדינו".

נסיגות הפשיטה על ארטילריית הצע"י

10 דקות לאחר מכן נצטוו אל"מ מושיק לפשוט על סוללת תו-תחי-השדה באל-ג'יב ועל סוללת תותחי ה„לונג-תום" ברפעת. בעודו מארגן את כוחותיו, השיגה אותו (בשעה 0922) פקודה לחסום את ציר ירושלים-רמאללה באיזור שדה-התעופה קלנ-דיה, ואחר-כך לעבור תחת-פיקוד חטיבת „הראל".

המח"ט הורה ליחידת הסיור החטיבתית לפשוט על הסוללה באל-ג'יב, וליחידת הסיור הפיקודית — על הסוללה ברפעת (עם השלמת משימותיהן היה עליהן להתחבר באיזור כפר עקב ולחסום את ציר רמאללה-ירושלים).

יחידת הסיור החטיבתית — אליה הצטרף המח"ט, לא מצאה את התותחים; היא המשיכה בתנועה מזרחה, טיהרה את שדה-התעופה קלנדיה ועלתה על הכביש הראשי לרמאללה. בהגיעה ב-1050 לחל-א-נצבה נפתחה עליה אש מהרכסים, שגרמה לה נפגעים, בהם המח"ט. יחידת הסיור הפיקודית גם היא לא הצליחה למצוא את התותחים, ואף נתקלה באש עזה. הוחלט, איפוא, על נסיגה, וב-1200 היו כל כוחות החטיבה מרוכזים שוב בצומת ביתוניה, בפיקודו של המח"ט, סא"ל נפתלי.

* אנשי-הקומנדו המצרים לא הצליחו, אמנם, לבצע את משימתם הממוכנת — פגיעה בשדות-התעופה שבמרחב השפלה. אך הם היוו מסרד לכוחות אל"מ מושיק ובמיוחד לכלי-רכב בודדים ולדרגים שנעו על צירי ההתקדמות. הם חוסלו על-ידי כוחות מהגדוד של יעקב (מחטיבת אל"מ מושיק) וכן על-ידי כוחות משמר-הגבול.

עם אור ראשון בציר יאלו לכיוון „רכס התותחים" (ג' 395) — בין יאלו לדיר-איב. הדבר אושר על-ידי המטכ"ל, תוך הדגשה שיש להתקדם בזהירות, ולא לפגוע שלא לצורך בכפרים הערביים שלאורך ציר ההתקדמות במובלעת.

בשעה 0515 הוטל על אל"מ מושיק — בעקבות הוראת אג"מ/מבצעים — לכבוש את צומת בית-סירא, ולהיערך בו להגנה מחשש להתקפת-נגד ירדנית מצפון. בעקבות זאת שוגר גדודו של דוד לאיזור כדי לאבטח את אגפה הצפוני של החטיבה. במקביל הורה המח"ט לפלוגת הסיור החטיבתית, ליחידת הסיור הפיקודית ולשריוניות לפעול להרחבת השליטה במובלעת. מ"פ הסיור, סרן גד גיל, נטל עמו את מחצית פלוגתו (המחצית השניה נותרה בחסימה), ועבר ב-0605 דרך הכפר בית-ליקיא, בלי להתעכב לטהרו. במקביל, כבשה יחידת הסיור הפיקודית, המתוגברת בשריוניות, את מוצבי ח'רבת בית-נושף וח'רבת אל-מצבה.

בעוד כוחות הסיור מבצעים משימותיהם הנזכרות, נע הכוח העיקרי דרך בית-נובא לכיוון בית-ליקיא. בהגיעו אליה, ציוות המח"ט כוח משימה, בעל כושר ניידות ועוצמת אש חזקה, בו נכללו: יחידת הסיור הפיקודית והשריוניות (עליהם הוטל לש-מש כחוד), יחידת-הסיור החטיבתית, פלוגת טנקי „אמק"ס" ו-2 פלוגות חי"ר על גבי זחל"מים, בסיוע גדוד מרגמות כבדות בתוספת סוללה.

בעוד הכוחות הנוספים של החטיבה נכנסים לציר ההתקדמות מאחור, החל כוח-המשימה הנייד בתנועה מהירה לעבר בית-עור-א-תחתא. כאשר דיווח המח"ט ב-0655 כי בית-עור-א-תחתא בידו, התיר לו קצין האג"מ הפיקודי, לאחר שקיבל אישור מטכ"ל לכך, להמשיך ולנוע לעבר בית-עור-אל-פוקא. המתחם הדו-פלוגתי הירדני בבית-עור-אל-פוקא, חלש על ציר התנועה של כוח המשימה, ועלול היה לבלום את ההתקדמות. אך כוחות הצע"י שבמקום ביכרו לנטוש מתחם זה, כי חטיבת „הראל" באיזור בידו איימה לנתק את דרך נסיגתם, והם בחרו להתארגן להגנה נגד שני המאמצים הישראליים גם יחד, באיזור צומת ביתוניה-אל-ג'יב. כתוצאה מכך, לא נתקל כוח המשימה בשום התנגדות, וב-0730 הודיע המח"ט: „בית-עור-אל-פוקא וצומת בית-סירא ביד". בתשובה הורה אותו הפיקוד

הבקעת הקו העירוני על-ידי חטיבת צנחנים 55

בטרם קרב

בטרם יצא לדרכו הגדוד השני, והסמח"ט אירגן מיד את השיירה החטיבתית לתנועה. על-פי הוראת המ"ט שוגרו מיד כל המג"דים והמ"פיים של החטיבה קדימה, על-מנת לפגשו בנקודת-מפגש במחנה שגלר. החטיבה כולה עזבה את מקומה עד שעה 1700 בערך, והעפילה לעיר הבירה בציר בר-גיורא ובכביש רמת-רזיאל.

תכנית מח"ט 55 • בדרכו לפגישה בירושלים, בנה המ"ט את עיקרי התכנית החטיבתית. גזרת ההבקעה המיועדת של החטיבה — הקו העירוני — היוותה, למעשה, שרשרת של מצדים מבו-טנים וחפירות-קשר עמוקות, כשבחזיתם גדרות ומכשולים זרועי מוקשים ומטוחים באש תותחים ומרגמות. התזיקו בקו — החל בבית-הספר לשוטרים וגבעת-התחמושת, דרך שיח' ג'ראח וכ- לה באיזור מעבר מנדלבאום — 4 פלוגות של גדוד חי"ר 2 מחטיבת חי"ר 3*, כאשר לרשותן 6 מרגמות 81 מ"מ ו-4 תול"רים.

להלן שיקולים שהשפיעו על בניית התכנית החטיבתית:

א. השטח החיוני בצפון ירושלים המזרחית הוא איזור בית-הספר לשוטרים — גבעת התחמושת — מלון, "אמבסדור", השולט על הדרך להר-הצופים וכן על השטח הבנוי של שיח' ג'ראח.

ב. היאחזות באיזור מוזיאון, "רוקפלר" תביא לגיתוק כביש ירושלים — רמאללה העובר למרגלותיו, ובצד הוספת, רגל על הקרקע" לכיבוש העיר העתיקה (דרך שער הורדוס או שער האריות הסמוכים להר-הבית), תאפשר התקדמות בציר המוביל לאוגוסטה-ויקטוריה ודרכה — להר-הצופים.

כך עוצבה התכנית הבאה: הבקעה לילית (בחצות) **, בסיוע טנקים וארטילריה, בגזרות של בית-הספר לשוטרים ונחלת-שמעון; השתלטות על איזור בית-הספר לשוטרים, גבעת-התחמושת ומלון, "אמבסדור", ככוונה להתחברות עם הר-הצופים —

* בדיעבד הסתבר כי גדוד זה, שהיה גדוד בדווי, תוגבר ערב המלחמה בפלוגת מילואים, כיתר גדודי החי"ר ביצע. ** המ"ט ביצר לתקוף בלילה, כדי להקל על מעבר השטח הפתוח שבין הקוים, הנתון לשליטת האויב.

הכפפת חטיבה 55 לפיקוד המרכז • בבוקר 5 ביוני בוטלה משימתה המתוכננת של חטיבה 55 לפעולה מוצנחת/מונחת באיזור אל-עריש. אולם היא לא הורשתה לפרק את ציודה הארוז להצנחה ולהנחתה בטרם יוחלט על משימתה החדשה.

לקראת הצהריים סוכם במטכ"ל להפעיל גדוד צנחנים בפריצה מבית-הספר לשוטרים לכיוון הר-הצופים, במקביל למבקע של חטיבת, "הראל" בצפון הפרוודור. ב-1300 נצטוה מח"ט 55, אל"מ מוטה (מרדכי) גור, לשלוח לירושלים את אחד מגדודיו שחנן בשפלה. לפי שהמח"ט סבר כי משימת הגדוד היא תגבור הקו העירוני, הורה למג"ד 66, רס"ג יוסי, להתייצב, לאחר החזרת ציוד הצניחה של הגדוד, בפני מפקד חטיבת ירושלים ולקבל תדריך על משימתו. בשעה 1415 הורה המטכ"ל לפיקוד המרכז להעלות לירושלים את מח"ט 55 עצמו עם עוד אחד מגדודיו.

פקודותיו של אלוף הפיקוד • בעקבות הודעת המטכ"ל הורה אלוף הפיקוד לימן אליו אישית את מח"ט 55 ולהעלות את 2 הגדודים גם יחד לירושלים בציר בר-גיורא. המ"ט הורה לגדוד 71 להצטרף אל קודמו; הגדוד השלישי — גדוד 28 — הושאר באחריות הסמח"ט, סא"ל משה פלס, וה- מח"ט עצמו יצא בלוויית קציני מטהו למפקדת פיקוד המרכז — אליה הגיע מספר דקות לאחר השעה 1500. בפיקוד תורדך מח"ט 55 על-ידי האלוף בנושא, "ההתחברות עם הר-הצופים, תוך כיבוש שיח' ג'ראח ובית-הספר לשוטרים", בליווי אוהרה, כי, "שיח' ג'ראח זה מבצר". כן אמר לו האלוף: "תזכור את העיר העתיקה; אתה מוכרח למשוך ימינה לכיוון מוזיאון, רוקפלר, על-מנת שאם יהיה צורך, ומתי שיהיה צורך, אנו נוכל להיכנס אליה".

בעקבות הטלת המשימה נדונו בין מח"ט 55 ואלוף הפיקוד בעיות האפסנאות והחימוש התמורות של החטיבה, שלא היתה מיועדת מלכתחילה למשימה של לוחמה בשטח בנוי וביעדים מבוצרים, ומובן כי חסרו לה כמעט כליל סוגי הציוד והתחמושת החיוניים לכך; מה גם שהדרגים שלה היו ארוזים, כאמור, להנחתה ולהצנחת. האלוף הבטיח לדחוף לחטיבה, עד 052200 לפחות, את התחמושת הדרושה וכן להקצות לה את כל הסיוע הארטילרי הפועל בשעה זו לטובת חטיבת, "הראל" בקרב ההבקעה שלה, וכן כמחצית פלוגת טנקים מכוח השריון הפיקודי שהועברה לירושלים.

העליה לירושלים • ב-1505 הוחלט במטכ"ל להעלות לירושלים את חטיבה 55 כולה. ההוראה בנידון הגיעה לחטיבה

ובמקביל השתלטות על המושבה האמריקנית, ואדי ג'ון ומוזיאון „רוקפלר“, כדי להיות מוכנים לחדור לעיר-העתיקה.

ואלו המשימות אותן הטיל המח"ט על הכוחות :

א. גדוד 66 — יפרוץ בגזרת בית-הספר לשוטרים, בסיוע טנקים וארטילריה, ויכבוש את גבעת-התחמושת ואת מלון „אמ-בסדור“.

ב. גדוד 71 — יפרוץ בגזרת נחלת-שמעון, בסיוע טנקים וארטילריה, יכבוש את ואדי ג'ון ואת המושבה האמריקנית, ויגיע עד קרבת מוזיאון „רוקפלר“.

ג. גדוד 28 — ישמש בשלב ראשון עתודה חטיבתית, ובהמשך יעבור דרך גדוד 71, ינוע ברחוב צלאח-א-דין ויכבוש את מוזיאון „רוקפלר“ ואת האיזור הדרומי, הגובל עם החומה.

ד. פלוגת סיור — תנוע אחרי גדוד 28, תעבור באיזור שיטוהר עלי-די הגדוד עד מוזיאון „רוקפלר“, ובשלב מאוחר יותר תהיה מוכנה להיכנס לעיר-העתיקה.

ה. פלוגת ההנדסה — תתפצל לשניים : מחציתה האחת תסייע לפריצת גדוד 66 ואחר-כך תכין פרצה למעבר רכב-הקרב המשוריין ; ואילו מחציתה השניה תנוע עם גדוד 28.

ו. 10 טנקים מפלוגה ג' של כוח השריון הפיקודי — בפיקוד הסמ"פ — יסייעו להבקעה : 6 — לגדוד 66 ו-4 — לגדוד 71.

ז. סוללת 155 מ"מ, 2 סוללות 25 ליטראות ומרגמות 160 מ"מ — תסייענה לגדוד 66 ; 2 מחלקות מרגמות 81 מ"מ (אחת מהן של גדוד 28) — תסייענה לגדוד 71.

אישורי תכניות והכנות ● בשעה 1800 קיים המח"ט קבוצת-פקודות חטיבתית בדירה שברחוב צפניה. מג"ד 66 ומג"ד 71 — שלא הכירו את השטח בגזרות ההבקעה שלהם, לא הסתפקו רק בתצפית מרחוק — אגב שימוש בתצלומי-אוויר — אלא הס-

תכנו ונעו קדימה, עד לקו העירוני ממש, לאור מדומים. לעומת זאת, הסתפק מג"ד 28 בקיום תצפית על השטח מעל גג בית-ההסתדרות — בהתאם להצעת המח"ט — מה גם, שיעדו היה מוזיאון „רוקפלר“ שבעומק הגזרה. בשלב הבא אישר המח"ט את התכניות הגדודיות של מג"ד 66 ושל מג"ד 71, וכמו כן את התכנית להפעלת הטנקים (אלה הועמדו רשמית תחת פיקוד החטיבה ב-1830).

בשעה 2025 נפגש המח"ט עם אלוף הפיקוד בבית-הספר „על שם אולינה-דה-רוטשילד“, וקיבל את אישורו של זה לתכנית החטיבתית. אגב אישור התכנית, קבע אלוף הפיקוד את שעת ה-„ש“ בין 2300—2400 (מותנה בפתרון מהיר של הבעיות הלוגיסטיות).

בשעה 2130 נפגש אלוף הפיקוד בבית-ההסתדרות עם מח"ט 55 ועם מח"ט ירושלים והבהיר להם את כוונתו — כיבוש ירושלים המזרחית כולה. הוא הביע הערכתו, כי חטיבת „הראל“ תגיע לאיזור תל-אל-פול עם בוקר 6 ביוני, ומשם תפעל צפונה — לעבר רמאללה, ודרומה — לעבר הרי-הצופים ; באותו זמן, תמשיך חטיבת ירושלים להתרכז בפעולה בדרומה של ירושלים, ואילו חטיבה 55 תכבוש את העיר-העתיקה.

באותן שעות התנהלה במקום הריכוז של חטיבה 55 שבבית-הכרם עבודה קדחתנית, על-מנת להדביק את הפיגור האובייק-טיבי בציד, במפות ובחומר מודיעיני — פיגור שהפך את שעת ה-„ש“ המיועדת (חצות) לבלתי ריאלית. המטה הכללי שקל אפשרות לדחות את ההתקפה החטיבתית לבוקר. לאחר דיונים הוחלט לקבוע את חצות הלילה כשעת היציאה משטח הכינוס העורפי בבית-הכרם לשטח ההיערכות, ואת השעה 060200 — כשעת ה-„ש“.

היערכות להתקפה ● בחצות הלילה, אור ל-6 ביוני — בעיצומה של הפגזה ירדנית עזה על העיר העברית — החלו כוחות חטיבה 55 לנוע באוטובוסים לקרבת שטח ההיערכות :

גדוד 66 — לשכונת הבוכרים; גדוד 71 — לשכונת בית-יש-אל; גדוד 28 — לבית-ההסתדרות — משם נע אף הוא, ברגל, לשכונת בית-ישראל.

חלק מכוחות המשנה הסתבכו ברחובות ירושלים הבלתי-מוכרים, תעו בדרכם וגותקו מיחידות-האם שלהם; זאת בעיקר מחמת ההאפלה הכללית ובגלל התנועה שנערכה באורחות זעירות כדי שלא להסתכן סיכון יתר בתנועה צפופה תחת מטחי הארטילריה.

אותה עת התקדמו אף הטנקים לעבר עמדות החיפוי שלהם: מחלקה אחת — בגן אברהם-מערבית לבית-הספר (לשוטרים); מחלקה שניה — מדרום ל"בתי המפונים"; מחלקה שלישית — בחורשת הזיתים שמצפון-מערב לבית-הספר ל-שוטרים.

לקראת שעת ה"ש" מימם המח"ט את חבורת הפיקוד הקדמית שלו על גג בית ברחוב יואל, ושם נתן למג"דים תדריך סופי. כוחות הצע"י, שחשו בתכונה שמעבר לגדרות, הגבירו את אשם תולות המסלול, אולם זו כוונה בעיקר למרכז העיר במגמת אמצע כללית, והכוחות, הצמודים ממש לקו העירוני, לא נפגעו. בשעה 060215 הופעלו מטעני נפץ באיזור מעבר מנדלבאום, והארטילריה והמרגמות הגדודיות נכנסו לפעולה. כ-5 דקות לאחר מכן החלו כוחות גדוד 66 וגדוד 71 לפרוץ בגזרותיהם.

ההבקעה של גדוד 66

תכנית המג"ד ● גבעת-התחמושת — היעד המרכזי בגזרה של גדוד 66 — שולטת על הכביש לרמאללה ועל הציר המוביל להר-הצופים. לעומת זאת, נשלטת הגבעה מגבעת המבחר שמצפון לה.

אל מוצב גבעת-התחמושת הובילה תעלה מאגפו הצפוני של בית-הספר לשוטרים, המצוי כ-250 מטר דרומית-מערבית לה, ובינו לבין עמדותינו שבקו העירוני — מרחק של כ-150 מטרים, בשטח שהיה חשוך בחלקו במיקוש — הפרידו 4 גדרות (מהן רק שלוש ידועות לכוחותינו).

כבר לאחר התצפית הראשונה שלו, גמר מג"ד 66 אומר לבצע פריצה אחת בגדרות — מול פינתו הדרום-מערבית של בית-הספר לשוטרים — דרכה יוחדר הגדוד כולו. לאחר שבשלב ראשון יפרוץ את הגדרות, בסיוע רב של ארטילריה, של מרגמות ושל אש טנקים ומקלעים כבדים, יכבוש הגדוד, בשלב שני, את בית-הספר לשוטרים, ובשלב שלישי — את גבעת-התחמושת ואת איזור מלון „אמבסדור“.

כיבוש בית-הספר לשוטרים ומוצב „המטלית הצהובה“ ● בשעה 060220 החלה ההנחתה הארטילרית המכינה לפעולות ההבקעה של גדוד 66: שתי סוללות 25 ליטראות העסיקו את גבעת-התחמושת; סוללת 160 מ"מ, סוללת 120 מ"מ וסוללת 155 מ"מ הפגיו את בית-הספר לשוטרים; מחלקת מרגמות 81 מ"מ הנחיתה אש בין שני היעדים. בחיפוי ההרעשה התמקמה מחלקת המקלעים הכבדים בתוך דירות שנפרצו בשיכון פאג"י, ובמקביל תפסו גם הטנקים את עמדותיהם בשני אגפי הפריצה, והחלו להמטיר אש על בניין בית-הספר לשוטרים ועל מוצב „המטלית הצהובה“, שמדרומו. הגם שאש האויב הסבה לטנקים נזקים — בכללם שריפת הויוד

החיפוי שלהם, הרס האנטנות, הזרקורים והטלפונים האחוריים — הם לא חדלו מלירות.

עתה קודמה פלוגה ד' לפנים, ואנשיה דרסו את הגדר הראשונה ופוצצו את השתיים הבאות. גילוייה של הגדר הרביעית גרם לשיבושים, שעיכבו לזמן-מה את ההתקדמות.

עם גמר הפריצה, חדר בעדה מ"פ ב', סרן דודיק רוטנברג, וטיהר עם חוד פלוגתו את התעלה שלמרגלות בית-הספר ל-שוטרים. בו-בעת, חדרה פלוגה א' לבניין בית-הספר עצמו, וטיהרה אותו ללא קשיים מיוחדים. עתה שיגר המג"ד כוח מיוחד (מחלקת החבלה, מחלקת הסיור וחלק ממחלקת התול"ר) להשתלט על מוצב „המטלית הצהובה“. את פלוגה ג' הורה לנעו בעקבות לוחמי פלוגה ב' ולעלות על גבעת-התחמושת מדרום.

היאחזות בגבעת-התחמושת ● קומץ הלוחמים שנלוו אל מ"פ ב' התקדמו בתעלה המובילה מבית-הספר לשוטרים, תוך גיהול קרבות פנים-אל-פנים עם חיילי האויב, עד אל שלושת הבתים הגובלים בגבעת-התחמושת מדרום. פלוגה ג' התקדמה בחסות ההנחתה הארטילרית, והמחלקות התפצלו וחדרו אל תעלות האורך של הגבעה — שלא כפי התכנית אותה טוה המ"פ סרן דדי יעקובי — בסדר זה: מחלקתו של מילר (ועמה המ"פ) נכנסה לתעלה המזרחית; מחלקתו של יורם אלישיב נעה לאורך הכביש ונכנסה לתעלה המרכזית, ובעקבותיה התקדמה מחלקתו של דני יצחקי. להוציא את כיתתו של מלמודי — שכל אנשיה נפגעו כשהסתערה על שלוש עמדות אויב במרכזו של גבעת-התחמושת (להלן „משולש האש“) — התקדמו בתחילה הן יורם והן מילר, בלי להיתקל בהתנגדות קשה. על יסוד זה, דיווח מ"פ ג' למג"ד כי די בכוחו שלו בלבד להכרעה מהירה של מוצב גבעת-התחמושת.

תפיסת מלון „אמבסדור“ וטיהור שיח' ג'ראח ● המג"ד — שדילג בשלב זה עם חבורתו למחסום אונר"א, שביציאת המזרחית מחצר בית-הספר — הסיק מדיווח זה, כי ניתן לפנות בלב שקט לביצוע המשימה הגדודית הבאה: היאחזות במלון „אמבסדור“. על כן הורה (בשעה 0400 לערך) למ"פ א', סרן גבי מגל, ולמ"פ ד', סרן גיורא אשכנזי לקדם אלי את כוחו-תיהם, ולהותיר בבית-הספר לשוטרים רק את הכוח המיוחד (כוח שמרר).

בעוד אנשי פלוגה ד' תופסים את מלון „אמבסדור“, השתלטה פלוגה א' על בית-החולים לעיניים ועל בית-החולים הצרפתי, ונערכה להגנה כלפי גבעת המבחר. מייד לאחר הצנחנים, הגיעו לצומת בתי-החולים טנקי כוח השריון הפיקודי ופנו דרומה כדי להצטרף לגדוד 28 בלחימה בדרך שכם; זאת — למעט שניים מהם, ש„הופקעו“ על-ידי מג"ד 66 להפעלת אש לכיוון גבעת-המבחר. תכף לכך הורה המג"ד (ממלון „אמבסדור“) לאחת המחלקות לפתוח בטיהור שכונת שיח' ג'ראח בואכה ואדי ג'ור. מלאכת הטיהור של זו נסתיימה ב„בית הש-רוף“ (אלי עוד נחזור בהמשך), שבתחום הפעולה של גדוד 71. פעולות אלה השלימו, לכאורה, בשעה 0500 בערך, את המשימה המוכתבת של גדוד 66; אולם למעשה, רחוקה היתה גבעת-התחמושת מלהיות כבושה, ואותו זמן התחולל עליה, במלוא עוזו, קרב עקוב מדם.

עם החבירה הפיסית בין כל הכוחות שהתנקזו למקום, תם למעשה הקרב על גבעת-התחמושת, אם כי פה ושם נערכו עוד מבצעי טיהור, וטרם פסקו קרבות אש עם כוחות האויב שבגבעת המבחר.

החיילים הירדנים, שאיישו את גבעת-התחמושת, היו מבוצרים היטב ומצוידים במיטב הנשק, ללא הגבלת תחמושת. במשך הקרב גילו רבים מהם עקשנות ואומץ-לב נוכח תנופת ההסתערות של הצנחנים, ו-70 חלליהם יצביעו על כך. לוחמינו פעלו כאן בתנאים נחותים אך בדבקותם במשימה חרף קרבנותיהם המרובים (21 הרוגים), העלו על גבעת-התחמושת לשיא חדש את מסורת ההקרבה ואומץ-הלב של הצנחנים.

פעולת גדוד 71

התכנית וההכנות • לאחר תצפית באיזור נחלת-שמעון על גזרת ההבקעה בחר מג"ד 71, רס"נ עוזי, לבצע את הפרצה למעבר כל גדודו מול הפתח בחומת הבטון המקבילה לדרך שכם, סמוך לבית-החרושת לבלוקים; מקום זה היה מרוחק דיו הן ממעבר מגדל-באום בדרום והן ממוצב „המטלית הצהובה" בצפון — בהם היה האויב ערוך איתן. שלב הפריצה היה הראשון בארבעת השלבים אותם פירט המג"ד בקבוצת-הפקודות הגדודית, כדלקמן:

שלב א' — ביצוע פרצה אחת מול רחבת בית-החרושת לבלוקים, בחיפוי אש שטוחת-מסלול ואש שתי מחלקות של מרגמות 81 מ"מ, והתקדמות עד אל דרך שכם.

שלב ב' — טיהור אגפי הפרצה בקו העירוני הירדני, ומעבר כוחות לעומק.

שלב ג' — התקדמות לשכונת ואדי ג'וז, תוך טיהור השכונה האמריקנית ושכונת באב-א-זהרה.

שלב ד' — התבססות בשכונת ואדי ג'וז, וחסימת הכביש המחבר בין דרך יריחו לדרך שכם המובילה לרמאללה (להלן „כביש החיבור").

בעקבות קבוצת-הפקודות, התארגנו כל הכוחות (כולל חוליות הפריצה וקשרי הגדוד, שהגיעו למקום ברגע האחרון לאחר שטעו בדרכם) למשימותיהם בשטח ההיערכות.

פריצה וטיהור האגפים • בשעה 0230 ניתן „האור הירוק" לגדוד, ושתי מחלקות המרגמות נכנסו לפעולה. גם הטנקים, שהוקצו לגדוד (בפועל שניים בלבד) החלו בפיצוח הקו העירוני הירדני. אל „מקהלת האש" הצטרפו גם התול"רים והמקלעים הכבדים. בחסות כל אלה, פרצו לוחמי פלוגה ב' את שתי הגדרות. לפתע נתקלו גם הם, כמו כוחות גדוד 66, בגדר נוספת, וסדר התנועה שובש לזמן-מה. ב-0315 דווח על גמר הפריצה. בעוד אנשי פלוגה ב' מאבטחים את המעבר ומטהרים את איזור בית-החרושת לבלוקים, נכנסה אחת ממחלקות פלוגה ג' מבעד לפתח שבחומה, הדרימה מעט בדרך שכם והציבה חסימה סמוך למסגד שיח' ג'ראח. פלוגה ד' חדרה אף היא מבעד לפתח שבחומה, פנתה צפונה לצומת ואדי ג'וז, והציבה שם חסימה (בפיקוד איזמירלי) כלפי צפון, לאבטחת הכוחות החודרים לעומק.

בין כה וכה הנץ השחר והאויב, שהתאושש מתדהמתו הראשונה, הפעיל אש נשק-קל ורימונים כלפי כוח-החסימה הדרומי

המשך הקרב על גבעת-התחמושת • המ"מ יורם וקומץ אנשיו (מפלוגה ג'), שחתרו אל מרכז גבעת-התחמושת, השתלטו על שני ביתני המגורים שבלב המוצב. בעוד כיתתו של אילון פועלת ממורח לו ומטהרת את מוצב הפיקוד, טיהר יורם את „בונקר התחמושת" ופנה אל עבר התעלה ההיקפית שבצפון הגבעה. באותו רגע נפצע יורם פצעי מוות. שרידי מחלקתו הוסיפו לנוע צפונה — בפיקודו של צביקה מגן (מפקד כיתת המאג) — הבעירו בפצצת בזוקה תול"ר שניצב בעמדה באגף הצפון-מזרחי של המוצב, ומשכו הלאה בתעלה ההיקפית המערבית לכיוון „הבונקר הגדול". לא הרחק ממנו נהרג צביקה. אל אותה תעלה מערבית התקדמו ממורח דני ואנשיו, שהגיעו עד אל „בונקר הבלוקים" (הפילבוקס). בינתיים הורע מצב מחלקתו של מילר שבתעלה המזרחית; בהיותה ליד „בית הטלוויזיה" הופעלה גגדה אש עזה, בה נהרגו או נפצעו מרבית אנשי המחלקה. בשלב זה הבחין המ"פ דדי במחלקתו של עופר (מפלוגה א') שנקלעה לקרבת מקום. על-פי בקשתו חדרה זו למוצב, התגברה על מוקד ההתנגדות ואחר נעה אף היא בתעלה ההיקפית, לעבר „הבונקר הגדול".

לנוכח דיווחו של מ"פ ג' על מצבו, הורה המג"ד למ"פ ב' להכניס את פלוגתו ללחימה בגבעת-התחמושת. בהגיע כוחות פלוגה ב' אל מול „משולש האש", החל זה לגבות גם ממנה מס-דמים, כאשר ראשוני הנפגעים הם המ"מים צביקה, אלי ומייק. המ"פ הוסיף להתקדם עם אנשיו של מייק בתעלה המרכזית לעבר רחבת ביתני המגורים ומשם — מערבה אל „בונקר הבלוקים". הסתערות-מצח נוספת שנערכה באותו זמן, על מקורות האש — הפעם בראשותו של הרס"פ סלוצקי — נכשלה. „משולש האש" חוסל רק על-ידי המ"מ יואב צורי ואנשיו, בסיועם של שני טנקים שנשלחו לגבעת-התחמושת על-ידי הסמג"ד, רס"נ דורון, מצומת בתי-החולים. ליד מפגש התחמושת (להלן „משולש האש") — התקדמו בתחילה הן יורם כונה „צומת הפצועים" — נהרג יואב. 2 אנשיו הנותרים הצטרפו בו במקום אל הסמ"פ, סרן ניר ניצן, שבראש כ-10 לוחמים ובחיפוי מאג מעל שפת התעלה טיהר באותה עת את התעלה המערבית, עד לקרבת „הבונקר הגדול". המצד עצמו פוצץ על-ידי חומר-נפץ, בפעולת-צוות של 3 טוראים, בשעה 0615 בקירוב.

משנה ג' (כוח נודלמן) ועמו המ"פ, סרן משה גלבוע, בלי להית-קל באנשי אויב. התנגדות האויב היתה קשה יותר בכביש החוצה את המושבה האמריקנית ושכונת באבא-זהרה — הציר בו נע כוח-משנה ד' (בראשות הסמ"פ, ראובן). חוליית לוחמים הוצבה על גג בית שולט, ממנו תוכל "לצוד" צלפים, בעוד עיקר הכוח הוסיף להתקדם לעבר, "צומת המוסכים".

סמוך לאותו צומת הדביקה פלוגה א' את הכוח מפלוגה ד', הנע בכביש ואדי ג'ון, והפכה לחוד הגדודי. בתור שכזו, הגיעה פלוגה א' ללא קשיים מיוחדים עד מורדות נחל קדרון. היא לא נתקלה אלא בחיילי אויב יחידים, שנפוצו וגסו לכל עבר.

בשעה שנערכו אנשי פלוגה א' בבתים הקיצוניים של שכונת ואדי-ג'ון — לא הרחק ממוזיאון, "רוקפלר" — על-מנת לח-לוש משם על "כביש החיבור", הבחינו בכוח ירדני המתכוון לרדת מהר-הזיתים לעבר העיר העתיקה. על-פי בקשת מ"פ א', סגן יורם זמוש, הונחתה על רכס אוגוסטה-ויקטוריה אש מרג-מות 120 מ"מ, שסיכלה את מוזימת האויב. סמוך לכך הגיע המג"ד ל"צומת המוסכים", דיווח ברשת החטיבתית על השלמת משימתו, וקידם אליו את יתרת כוחות הגדוד — למעט פלוגה ג', שהמשיכה עוד כשעה ומחצה במלאכת טיהור אגפי הפרצה.

פעולתו של גדוד 28

שיבושים בטרם קרב ● גדוד 28 — שנקבע כעתודה לשלב הפריצה — נועד לכבוש את מוזיאון, "רוקפלר". בעקבות ההע-רכה, כי בהיותו פטור ממשימת הבקעת הקו העירוני הירדני, יוכל להגיע אל יעדו רענן ושלם, יחסית, הוטל עליו גם להיות נכון לפרוץ ראשון לעיר העתיקה.

צמודים לערפו של גדוד 71 המתינו כוחות גדוד 28 בסמטאות שכונת בית-ישראל — עד שתגיע שעתם לחדור לעיר המורחית בפרצה שהוכנה על-ידי גדוד זה. בשעה 0330, בערך, תוך כדי המתנה, נחתו עליהם מטחים מדויקים של פצצות מרגמות 81 מ"מ. תוך מספר דקות היו לגדוד 8 הרוגים וכ-30 פצועים. נפגעו בעיקר מטה הגדוד, תחנת איסוף הפצועים, פלוגה ד' והסיירת החטיבתית. פינוי הנפגעים מהשטח, תחת הפגזה מת-מדת, נמשך כשעתיים.

סא"ל יוסקה, מג"ד 28, החליט שלא להמתין לגמר הפינוי, אלא להיצמד לתכנית וללוח-הזמנים. הוא הותיר מאחור, לצרכי התארגנות, את פלוגה ד' המשובשת, לכשנכנסו כוחות גדוד 28 לפעולה בשעה 0400, לערך.

הלחימה בדרך שכם ● פלוגה א' מגדוד 28 עברה ראשונה בפרצה של גדוד 71, עלתה על דרך שכם, סמוך למסגד שיח' ג'ראח, והתחילה לנוע דרומה — לכאורה מעבר למערך הקו העירוני הירדני מורחה. ברם, למעשה נקלעו כוחות פלוגה א' — ושאר כוחות הגדוד הנעים בעקבותיהם — למלחמה עיקשת נגד האויב, מלפנים, מאחור ומהאגפים, ומספר נפגעי הפלוגה התעצם והלך.*

מחלקותיהם של נחשון ושל אילן — המשמשות לסירוגין בתפקיד כוח החוד — טיהרו בדרך, בזו אחר זו (אם כי לא ביסודיות, על-מנת שלא למתן את קצב ההתקדמות), את "הבית השרוף", את "בית החצר" ואת "בית העמודים"; אולם, בלהט

שבפיקודו של רב"ט עמוס וול, ולעבר הכוחות שבאיזור הפרצה. שניים היו מוקדי ההתנגדות העיקריים: מקלע כבד שניצב למרגלות הבית-הלבן שממול למסגד שיח' ג'ראח, וכוח האויב שפעל מהבית הסמוך (כונה בשם "הבית השרוף"). מספר קצינים ממטה הגדוד ניסו להתגבר על המקלע הכבד, אולם הסתערוthem נבלמה. הקמב"צ, סגן מרדכי ברקאי, ומ"פ המסייעת, סגן גדעון ביקל, נפצעו ופוננו אל תחנת-האיסוף הגדודית שליד בית-החרושת לבלוקים. גורלו של נסיון-הסתערות נוסף — הפעם של אנשי מחלקת התבלה — לא היה טוב מזה. המקלע הכבד המציק שותק רק על-ידי שני ג'יפי תול"ר.

כל אותו זמן ניטש באגפה הצפונית של הפרצה קרב כבד למדי, בין כוחות פלוגה ג' לבין חיילי הצע"י המבוצרים בעמדות בטון ובשני בתים שכזו, האחד, "הבית האדום" והאחר, "הבית הלבן". למחלקתו של בראון, שהשתבשה עוד בשלב הפריצה, נגרמו אבידות ניכרות והיא נאלצה לנתק מגע. המ"פ, סגן אורי מאיריקה, נפצע ו"יצא מהתמונה"; הקמב"צ הפצוע נטל את היוזמה לידי ופנה שוב צפונה, בראש קבוצת לוחמים מפלוגה ג'. בתום לחימה קשה הושלם טיהור "הבית האדום" (שזכה בכינוי "בית המוות") ולאחריו טוהר, "הבית הלבן", שבקרבתו. הקמב"צ לא אמר די בזה; ומשחזר והבחין כי הבית בו שוכנה תחנת-האיסוף הגדודית מוסיף להיות מוטרד על-ידי האויב באגף הדרומי של הפרצה, ביצע טיהור נוסף של אגף זה. ולא היה זה סוף פסוק; אדרבה, גם אנשי גדוד 28 טיפלו ב"בית השרוף" וזה טוהר סופית רק על-ידי אחת ממחלקות גדוד 66, שהגיעה מכיוון מלון "אמבסדור".

טיהור ואדי ג'ון ● בעוד בעורף, באגפי הפרצה, התנהלה לחימה מרה, ובעוד אנשי גדוד 28 חודרים בפרצה של גדוד 71 ומת-כתשים עם עמדות האויב בדרך שכם, התקדמו דווקא הכוחות הקדמיים של גדוד 71 (פלוגות ד' ו-א') אל יעדיהם שבעומק, במהירות וללא קשיים מיוחדים.

פלוגה ד' פעלה בשלושה ראשים: כוח-משנה ב' התקדם בתוך ואדי ג'ון בתנועה מאובטחת ובחיפוי של כיתת "מאג" מלמעלה, והשתלט על עמדות המרגמות, שנמצאו נטושות. מפקד הכוח, אריה דביר, נורה על-ידי חייל ירדני, שמצא מחסה מאחורי נשים וילדים במערה בוואדי. על הכביש שמעל לוואדי, נע כוח-

* פרטים מלאים על הקרב — עיין "מערכות" חוברת 203 עמ' 2.

הלחימה, "החמיצו" אנשי פלוגה א' את הפניה שמאלה לרחוב צלאח-א-דין, ו"נסתפזו" על-ידי אש האויב להמשכה של דרך שכם (מחלקתו של נחשון, שפנתה אמנם בציר הנכון, נקראה תורה אל דרך שכם).

פלוגה ג', שדבקה בזנבה של פלוגה א', לא תיקנה את טעות קודמתה, ואפילו המג"ד, שהגיע אל "בית העמודים" שבפנית רחוב צלאח-א-דין, לא חש בלהט הקרב בפסיחה על הציר הנכון.

רק הפלוגה המסייעת ניצלה מחזרה על הטעות; וזאת דווקא משום שבעברה את הפרצה נותק הקשר בינה לבין עיקר הגדוד. בהיצמדה לתכנית המקורית חתרה הפלוגה המוקטנת, בנפרד — דרך השכונה האמריקנית ובאב-א-זרה — לעבר היעד הגדודי הסופי (מוזיאון "רוקפלר") לחבירה שם עם עיקר הגדוד.

כך, "אבדה" לגדוד 28 הפלוגה המסייעת שלו, אך מאידך-גיסא הצטרפו אליו, בשלב זה (שעה 0500) טנקי הכוח הפיקודי — 8 במספר. על-אף חוסר תרגולם המספיק של הצנחנים בשיתוף-פעולה עם שריון, היתה תופעת הטנקים לברכה והביאה לרחיפת ההתקפה קדימה. כשהטנקים בראש, הגיעו כוחות הגדוד עד אל בניין ימ"א, והשתלטו עליו במהירות.

משהגיע חוד גדוד 28 לצומת דרך שכם והדרך למעבר-מנדלבאום, נקלע לתוך אש-תופת צולבת, שניתכה הן מחצר הקונסוליה האמריקנית, הן מאיזור מעבר מנדלבאום — שם ישבו כוחות הצע"י בקו העירוני — והן ממוצב אשר מעבר לכביש, ברחבת המסגד. בעוד הטנקים מתייצבים לאבטחת האגף כלפי מעבר מנדלבאום, טיהרו אילו ואנשיו את בניין הקונסוליה, ומייד הסתערו חזיתית לעבר בניין המסגד.

בשלב זה עצר מ"פ א', רס"נ יוסי אבירן, בעד כוחותיו, ואירגנם מחדש ברחבת תחנת-הדלק שממול לקונסוליה, לקראת המשך התקדמות בשני ראשים: בעוד הכוח השמאלי (המזרחי), בראש שות הסמ"פ — סגן מרדכי פרידמן — מתקדם צמוד לחומת חצר המגזר ופותח בטיהורה, הגיעו ראשוני הכוח הימני אל פתח סמטה, ובנסיונם לדלג על פניה, נפצע סמל אליעזר רגב פצעי מוות, באש אגפית שנורתה מעמדת-אויב מבוצרת בעמקה של הסמטה. בניסיון לחלצו — עוד בטרם נקראו הטנקים לפעול נגד הסמטה — נהרג גם הסמ"פ.

מספר נפגעי פלוגה א', בלחימתה בת השעתיים בקירוב לארכה של דרך שכם, הגיע עתה ל-6 הרוגים ולכ-30 פצועים. המג"ד הורה לפלוגה א' הרצועה לפנות את נפגעייה ולהתרכז בחצר המגזר לצורך התארגנות, ולפלוגה ג', הטריה יחסית — לתפוס את מקומה בחוד. משהתקדמו לוחמי פלוגה ג' דרומה, נקלעו גם הם לאש האגפית. עוד חמישה לוחמים קיפחו את חייהם תוך כדי הלחימה באיזור "סמטת המוות" ורבים אחרים נפצעו. רק כשנכנס הטנק של סרן רפי ישעיהו לפעולה, חוסלה העמדה שבעומק.

ההתייצבות ב"ריבולי" ● משהגיע המג"ד בשעה 0700 בקירוב אל שער המגזר, ביטל אפשרות המשך ההתקדמות דרומה בציר דרך שכם, בפרט שקטעה הדרומי נשלט בצורה מושלמת על-ידי עמדות הצע"י שבחומת העיר העתיקה. תחת זאת החליט להגיע את אנשיו לעבר שער הורדוס ומוזיאון "רוקפלר" דרך הסמטאות והחצרות, ואילו הטנקים לבדם יוסיפו להתקדם בציר הכביש דרומה.

שינוי זה בתכנית לא הגיע לידיעת מחלקתו של חנוך (מפלוגה ג'). זו הוסיפה והתקדמה עם הטנקים עד אל שער-שכם.

בעוד הטנקים אוסרים קרב אש נגד עמדות הצע"י שבחומה, "התנחלו" הצנחנים משני עבריו של מוצא דרך שכם — במלון קולומביה מזה ובקולג' לבנות של המיסיון מזה. המ"מ ויתר על נסיון-ההצטרפות לפלוגת-האם שלו, בשל אש התופת שהומ-טרה מהחומה המתנשאת, והחליט להמתין עד לרדת החשיכה.

כך נותר המג"ד, בדרכו לעבר "רוקפלר", בראש כוח מזערי — 2 מחלקות מדולדלות מפלוגה ג' בלבד. הללו נעו בחצרות, במקביל לחומה, טיפסו על המצוק התלול שבערפו של בית-הקברות המוסלמי, ומצאו מסתור בינות לקברים ולמצבות מאש האויב שעל החומה. ממקום גבוה זה הורה המג"ד לפלוגה ד' (המשובשת) — שבשלב זה חודש הקשר עמה — לנוע למוזיאון "רוקפלר" דרך גורתו של גדוד 71 ולכבוש (שכן הוא לא ידע עדיין על התקדמות הפלוגה המסייעת לעבר המוזיאון); על פלוגה א' ועל המחלקה של חנוך הוטל להישאר במקומן ולאבטח את דרך שכם בעורף הקו העירוני הירדני הבלתי מטוהר עדיין; את הכוח הקטן שלידו הועיד המג"ד להיאחזות בשטח השולט על שער הורדוס.

בשעה 0745 בקירוב תפסו אנשי פלוגה ג' את מלון "ריבולי" והתארגנו להגנה היקפית על גגו, וכך יכול היה מג"ד 28 לדווח — על-אף התקלות — על השלמת משימתו הראשונית, למעט, כמובן, כיבוש מוזיאון "רוקפלר".

גמר שלב הלחימה הראשון

כיבוש מוזיאון "רוקפלר" ● במצב דברים זה ביקש מח"ט 55 לכבוש את מוזיאון "רוקפלר" על-ידי פעולה מתואמת בעת ובעונה אחת (משני כיוונים) של כוחות מגדוד 71 ומגדוד 28. אולם, הבעיה נפתרה דווקא על-ידי חיילי הפלוגה המסייעת של גדוד 28, שהגיעו לקרבת מוזיאון "רוקפלר" דרך גורתו של גדוד 71. הלוחמים פרצו אל המוזיאון מתחת לאפס של חיילי הצע"י שעל חומת העיר-העתיקה, טיהרוהו והניפו על צריחו דגל ישראל מאולתר. כעבור זמן קצר הצטרף אליהם מ"פ ד', סרן חגי ארליכמן, עם קומץ לוחמים, אותם ליקט בסמטאות שכונת בית-ישראל, והובילם — בעצת מג"ד 71 — הישר אל המוזיאון, בציר המטוהר של כביש ואדי ג'וז. בין הבתים הסמוכים למוזיאון נפרסה גם פלוגת-הסיוור החטיבתית, שהגיעה למקום באופן עצמאי. בשלב זה, בשעה 0800 בקירוב, חודש הקשר בין מג"ד 28 לפלוגותיו המנותקות. כשנודע לו על תפיסת מוזיאון "רוקפלר", דיווח למח"ט כי כל יעדי הגדוד בידיה וכי הוא מוכן להיכנס לעיר העתיקה; אולם המח"ט, שידע כי כוחותיו של גדוד 28 מדולדלים ביותר, החליט להועיד לכך את גדוד 71.

תגובות האויב ● פעולת גדוד 28 החישה את התמוטטות מערך גדוד חי"ר 2 מחטיבה 3. גדוד ירדני זה עמד בעקשנות מול תנופת ההבקעה של 3 גדודי הצנחנים ופלוגת הטנקים; וזאת ללא עזרת התגבורת שהובטחה לו לפנות בוקר על-ידי מח"ט 3. לפי המתוכנן, נועדו כוחות גדוד חי"ר 4 של הצע"י שבגבעת המבחר ובגבעה הצרפתית לחוש לעזרת עמיתיהם בשייח' ג'ראח, כאשר במקום יתייצב גדוד מחטיבה 27 ופלוגת טנקים.

בו בזמן, התקדמו לעבר „רוקפלר“ כוחות החטיבה המפוזרים בשטח, ביניהם אף פלוגת הסיור של קפוסטה, שהועברה קודם-לכן מחטיבה-אחת. מאידך-גיסא, הושארו כוחות מגדוד 66 בגבעת-התחמושת ובגבעת-המבחר, לשם אבטחת האגף והת-ארגנות.

בשעה 0930 החליט מח"ט 55 לדלג אף הוא ל„רוקפלר“ — משם תהא לו שליטה טובה יותר על כוחותיו בשלב הבא — שלב שהאמין כי יכלול פעולה לעבר העיר העתיקה. אל שיירת החפ"ק התלוו האלופים נרקיס וחורב, וכן שלושה ארכיאולוגים, שבאו בהמלצתו של רא"ל (מיל) יגאל דיין כדי לשמור מפני פגיעה את המוצגים העשירים והנדירים שבמוזיאון.

בפועל נשאר התכנון על גבי הנייר בלבד, ואנשי גדוד 2 — שאיבדו במהלך הקרב את הקשר עם החטיבה — המשיכו בהתגוננות כגוף מאורגן עד לשעות הבוקר של 6 ביוני, וכבודדים — אף לאחר שהושלמה הבקעת חטיבה 55.

התארגנות חטיבה 55 • מח"ט 55 העלה את נושא כיבוש העיר העתיקה לפני אלוף פיקוד המרכז, עת הגיע זה עם אלוף עמוס חורב לחפ"ק החטיבה שברחוב יואל, בשעה 0800 בקירוב. אלוף הפיקוד, שצייד בכניסה מיידית לעיר-העתיקה, הורה למח"ט 55 לרכו את חטיבתו באיזור שיח' ג'ראח ומוזיאון „רוקפלר“, ולהתארגן לקראת המשך המתקפה עם קבלת אישור

השתלטות חטיבת „הראל“ על השטח החיוני שמצפון לירושלים

פתיחת הדרך להר-הצופים

כיבוש שועפט, גבעת-המבחר והגבעה-הצרפתית • בשעה 0950 קיבל מח"ט „הראל“ פקודה חוזרת (לפקודה מ-0920);

המטכ"ל לכיבוש העיר העתיקה. האלוף הטיל על מפקד חטיבת ירושלים לתפוס את מקום הצנחנים בבית-הספר לשוטרים ובגבעת-התחמושת, עד לשעות הצהריים, ולהיות נכון לבצע בהמשך את החבירה הפיסית עם הר-הצופים; זאת לאחר שחטיבת „הראל“ תכבוש את שועפט, את גבעת המבחר ואת הגבעה הצרפתית — משימה שהוטלה על מח"ט „הראל“ בשעה 0920. בינתיים נענתה בשלילה הפניה למטכ"ל בדבר כניסה מיידית לעיר העתיקה, וזאת הן מנימוקים צבאיים והן משיקולים מדיניים (חשש לקרבנות ולנזקים בעיר העתיקה, הקדושה לכל הדתות).

עוד מח"ט 55 דן עם אלוף הפיקוד בסוגיית משימותיו הבאות, דאג סגנו להתארגנות הכוחות ולפינוי הנפגעים. רצונו של הסמח"ט לתדלק את הטנקים ולהמשם בלי שינתקו מגע, לא עלה בידו; שכן, הצורך באלתור דרגים חדשים לטנקים אילץ את הטנקים שבאיזור שער-שכם לשוב לרחבת בית-הספר לשוטרים.

פלוגת השריוניות הועברה תחת פיקוד הגדוד של יגאל, פלוגת טנקים אחת הוחזרה לגדוד הטנקים והאחרת — הועמדה לרשות חטיבה 55, על-פי בקשתו המפורשת של מח"ט 55 לתוספת טנקים.

התמוטטות המערך הירדני בגב-ההר

בטרם נתאר את כיבוש רמאללה, נציג את מצב האויב, שעלול היה להשפיע על מהלך זה. נפתח בחיל-המשלוח העיראקי — העתודה היחידה שנותרה בידי האויב בשלב זה.

לקראת חצות ליל 5—6 ביוני הגיעה אל צומת אל-מצרי מרביתת של החטיבה הממוכנת ה-8 העיראקית (2 גדודים), ועמה גדוד צש"פ (צבא שחרור פלסטינאי) 421. לאורך ציר תנועתה, החל באיזור צובילה בואכה צומת אל-מצרי, נותרו פוזורים רוב כלי-רכבה: חלקם משום שנפגעו על-ידי מטוסינו ואחרים — משום שנשארו תקועים ללא דלק. לאחר קבלת דלק ואספקה ואי-אלו שינויי היערכות, נצטווה חטיבה 8 בשעה 0625 לנוע לאיזור כריימה שבצפון בקעת-הירדן ולשגר בציר יריחו-טייבה את אחד מגדודיה היא ואת גדוד הצש"פ.

הדחיפות לשיגור התגבורת למרחב רמאללה, נבעה מדיווחי חטיבת חי"ר 2 על מצבה הנואש. חטיבת חי"ר זו נצטווה להחזיק בקו רמאללה לפחות עד הלילה. בשעה 0830 התמקמה מפקדת חטיבה 2 במבני מפקדת החזית המערבית בביתין (בית-אל) כשהיא עורכת את 2 הגדודים שעמה (9 ו-10) בגבעות שממערב לביתין, למעט פלוגה אחת מכל גדוד, שהוצבו ברמאללה עצמה. מאוחר יותר באותו יום, בשעה 1530, הצטוו אף גדוד חי"ר 6 של אותה חטיבה, שבאיזור דיר-ג'יז, לסגת אל ציר רמאללה-שכם.

לפקודה זו היה קשר הדוק עם התחלטה על נסיגה כללית של כוחות הצע"י מתגדה המערבית. בהסתמך על תמונת-המצב הקודרת, אותה הציג מן הסתם מפקד החזית המערבית, הסתמנו במפקדת הצע"י שתי דרכי פעולה אפשריות:

א. הסגת כל כוחות הצע"י לגדה המזרחית לאחר חשיכה, על-מנת להציל מניתוק ומהשמדה.

ב. הסגה חלקית של הכוחות הלוחמים (מחזית ירושלים בלבד) אל מוצבי חאן-אל-אחמר והמשך ניהול הגנה עיקשת בגדה המערבית.

ריאד תמך באפשרות הראשונה, מתוך היגיון צבאי צרוף, ואילו המלך חוסין התנגד לנסיגה כללית — חרף סכנת הכיתור — בתקוה כי עד מהרה תיכפה הפסקת אש על-ידי "מעצמות העל" ו/או מועצת-הביטחון. הוא אף פנה אל נאצר להימלך בדעתו. מסתבר, כי ידו של ריאד היתה על העליונה בויכוח על מועד הנסיגה ועל היקפה: בשעה 1215 הוא הודיע לעאמר על החלטתו להסיג את הכוחות הירדניים לגדה המזרחית, ובמקביל נצטוו מפקדות החטיבות לסגת לגדה המזרחית עם חשיכה.

„שטיפת" רמאללה

בשעות אחר-הצהריים המאוחרות של 6 ביוני הוחלט במטכ"ל

על-פיה עליו לכבוש את שועפט, את גבעת-המבחר ואת הגבעה-הצרפתית, ולאחר-מכן לנוע צפונה (למעט פלוגת טנקים שתעבור תחת פיקוד חטיבה 55), לקבל תחת פיקודו בצומת א-רם את חטיבת החי"ר של מושיק, לכבוש את רמאללה, ולהיות בכוננות להמשיך צפונה לחבירה עם פיקוד הצפון.

בשעה 1000 הגיע המח"ט לתל-אל-פול והטיל על הגדוד של אהרן לתקוף את שלושת היעדים שבצפון ירושלים בעת ובעונה אחת, על-ידי פריצת שריון וניצול ההלם, אך תוך הישמרות מירי לכיוון ירושלים העברית. בחיפוי אש פלוגת הטנקים שהושארה בתל-אל-פול, החל עיקר הגדוד של אהרן מייד בתנועה דרומה. מוצב שועפט נכבש בשעה 1015 בקירוב, בלי שיטוהר ביסודיות על-ידי הכוחות הדוהרים. לאחר-מכן התפצל הכוח התוקף לשניים: מחלקת טנקים, יחידת שריוניות ומחלקת חרמ"ש פנו מזרחה, התמקמו על גבעת בית-המטבחיים והחלו לפצח את עמדות הגבעה-הצרפתית, ואילו הכוח העיקרי פרץ (בשעה 1100) למתחם גבעת-המבחר.

הכוח נתקל כאן בהתנגדות עזה של הכוחות הירדניים מגדוד חי"ר 4 ומגדוד חי"ר 33, שהגנו על המתחם; בשל בעיות תיאום נסוג הכוח כ-400 מטרים. לאחר התארגנות, עם בוא פלוגת טנקים ופלוגת חרמ"ש נוספות, חודשה ההתקפה (בשעה 1145). עוצמת הפריצה המהירה ומכת האש העזה, מוטטו עתה לחלוטין את מערך הצע"י במתחם. חיילי האויב ההמומים לא ניסו כמעט להשיב מלחמה שורה, אלא נסו על נפשם לעבר הגבעה-הצרפתית, וממנה — מזרחה. בשעה 1230 יכול היה המג"ד אהרן להודיע: „המבחר והגבעה-הצרפתית בידי". הדרך להר-הצופים נפתחה.

ביקור שר-הביטחון בהר-הצופים ● הראשונים שהגיעו להר-הצופים, המנותק מזה 19 שנים, היו שר-הביטחון, משה דיין, והאלופים ויצמן, זאבי וגריקס (שעה 1225). על גג בניין הספריה הלאומית נערך דיון, בו קבע שר-הביטחון כי בעקבות ניתוק דרכי הגישה לירושלים המזרחית מצפון ומדרום, יש לחסום במהירות האפשרית את דרך הגישה המוליכה אליה ממזרח — היינו מכיוון יריחו — ובכך למוטטה ולהכריעה כפרי בשל. משימה זו, שיועדה על-ידי השר לחטיבת „הראל", בוצעה בסופו של דבר על-ידי חטיבה 55. הפקודה שניתנה עוד בבוקר אותו יום לחטיבת „הראל", לפעול לעבר רמאללה וצפונה — לאחר טיהור השטח שבין תל-אל-פול וירושלים — נשארה בתוקפה. הנה-כ"כ, הורה מח"ט „הראל" לגדוד של יגאל, וכן למפקדה העורפית ולדרגים, להצטרף מייד לעיקר החטיבה בצומת תל-אל-פול, בגבעה-הצרפתית ובגבעת-המב-תר. במקביל, ביקש המח"ט מהפיקוד לוודא, כי כוחות החטיבה של אל"מ מושיק ימתינו לו בצומת א-רם.

ב-1350 קבע מח"ט „הראל" את סדר התנועה הבא לעבר רמאללה (כולל טיהור שדה-התעופה של קלנדיה): פלוגת סיור, גדוד הטנקים, חפ"ק המח"ט, גדוד מרגמות מתנייעות, גדודו של יגאל ופלוגת הנדסה. „האור הירוק" מהפיקוד לכיבוש רמאללה ניתן בשעה 1430 — היא השעה בה ביצע הגדוד של אהרן חבירה פיסית עם הצנחנים בצפון ירושלים. בעקבות החבירה „קולף" הגדוד של אהרן מכל השריון שלו, כאשר

כיתור העיר העתיקה ושחרורה

כיבוש אבו-טור

שעה שחטיבת „הראל“ דיווחה על כיבוש רמאללה, התקבלה אף הודעת החטיבה הירושלמית על גמר טיהורה של שכונת דיר-אבו-טור הערבית. מבצע זה יעד המח"ט לגדוד החי"ר של סא"ל פייקס, היות וגדודי החי"ר של אשר ושל גדעון חנו בגזרת דרום ירושלים, בכוננות לכיבוש מר-אליאס, ואילו גדוד חי"ר נוסף של החטיבה הירושלמית היה תחת פיקוד חטיבת „הראל“. על רקע האמור, הורה המח"ט לסא"ל פייקס בשעה 060700 להתכונן לטהר את דיר-אבו-טור, ובראש וראשונה — את ארבע העמדות העיקריות של הצע"י באותה שכונה: „בית התריסים הצהובים“, „לולב“, „אריה“ ו„בית-המתלקה“. לצורך זה, אף הובטח לגדוד סיוע של 4 טנקים וסוללת מרגמות 120 מ"מ. שעת ה-„ש“ נקבעה בתחילה ל-1100, אולם עקב קשיי ההתארגנות והתנועה לשטחי היערכות — בהיות ירושלים כולה מופגזת עדיין — נדחתה ההתקפה לשעות אחר-הצהריים. הנחתה ארטילרית כבדה הסבה אבידות חמורות למחלקת החוד של פלוגה ב', ממש ברגע בו עמדה לתקוף. בשל אלה נפתחה ההתקפה הפלוגתית רק בשעה 1545.

בחיפוי אש טנקים ממצפת אבו-טור, טיהרה פלוגה ב' במהירות את „בית התריסים הצהובים“, והתארגנה להגנה בסביבתו. גם פעולתה של פלוגה ג', שכבשה אותו זמן את עמדת „לולב“, נתקלה בקשיים. מוקד התנגדות עיקש הסב לה מספר הרוגים בטרם חוסל. לאחר מכן, שטפו אנשי הפלוגה במהירות רבה את הקצה הדרום-מזרחי („הלשון“) של שכונת דיר-אבו-טור, והתארגנו להגנה לכיוון נחל קדרון. פלוגה ד' התקשתה פחות

להרחיב את משימת כוחות פיקוד המרכז ופיקוד הצפון, ולהטיל עליהם לכבוש את הגדה המערבית עד לגב ההר.

עוד קודם לכן — כבר בשעה 1250 — הורה פיקוד המרכז לחטיבה של אל"מ מושיק להשתלט על שדה-התעופה של קלג-דיה ולהתקדם בציר ירושלים-רמאללה, תוך השארת „בסיס מוצק“ בצומת ביתוניה. גדוד הצנחנים של אלישע ופלוגת „אמק"ס" הושארו בצומת, מחלקת השריוניות איבטחה את האגף לכיוון ביתוניה, ואילו צוות קרב בפיקוד הסמח"ט — שכלל פלוגת „שרמנים" ופלוגת חי"ר על זחל"מים מהגדוד של יעקב — החל לנוע בשעה 1400 בציר רפעת לעבר קלנדיה. בשעה 1500 הגיעו הטנקים למקום החסימה — על גב הרכס הצופה על קלנדיה ממערב, כ-600 מטרים מכביש ירושלים-רמאללה. ממש באותה שעה החלו כוחות חטיבת „הראל“ בתנועה על הכביש הראשי. כדי למנוע היתקלות בין שתי החטיבות נצטוו כוח סמח"ט החי"ר לחזור לצומת ביתוניה. בשעה 1800, לאחר תיאום, חברו כוחות שתי החטיבות בשדה-התעופה קלנדיה.

מח"ט „הראל“ נוכח בשלב זה לדעת, כי לא צפויה לו התנגדות מאורגנת של הצע"י בגזרה; ברצותו לסיים את כיבוש רמאללה בטרם לילה, הורה בשעה 1805 לגדוד הטנקים לפרוץ לתוך העיר בשתי שדירות, לדהור ברחובותיה אגב ירי לכל הכיוונים, להשתלט על תחנת-השידור שבמבואותיה הצפוניים ולהתארגן להגנה לא הרחק ממנה. רישומה של „מכת האש" עלה על המצופה. כעבור כ-20 דקות פסקה כל התנגדות מצדו של האויב ההמום. מייד נתפסה תחנת השידור, ובשעה 1930 דיווח המח"ט לפיקוד: „רמאללה בדינו“.

גדוד הטנקים התארגן להגנה לקראת הלילה כ-3 ק"מ מצפון לעיר, בעוד עיקר החטיבה התרכז באיוור קלנדיה, ואילו כוחות החטיבה של אל"מ מושיק — שהתכוננו אף הם להיכנס לרמאללה — נשארו במקומם במשך כל הלילה.

צומת אל-עזריה בדרכם לעבר ירושלים. הדיווח הובא לידיעת אלוף הפיקוד. מודע לטעות המצערת שאירעה לכוחות הכפופים לחטיבה 55 גמלה בלבו ההחלטה לבטל כליל את התקפת הלילה. הוראה בנידון ניתנה למח"ט 55 בשעה 2215, ונאמר בה כי על חטיבה 55 להיות נכונה לחדש את ההתקפה רק בשעה 071100 — לאחר הכנה ארטילרית ואווירית ממושכת ויודוא השמדת הטנקים המאיימים, כביכול, על ירושלים. במק-ביל, הודרו האלוף ובשעה 2230 הזמין מהמטכ"ל אמנעה לאורך ציר ירושלים-יריחו.

הידיעה על טנקי אויב בפתחה של ירושלים, נתגלתה בהמשך כ„עורבא פרח“. אך בינתיים החלו להתגלגל הוראות מח"ט 55 לכוחותיו להיערך להגנה, ליצור מערך של טנקים וכלים נ"ט בשפת השטח הבנוי להדיפת התקפת-שריון אפשרית ולחסום באש מרגמות את צומת אל-עזריה.

מהלכי הצע"י בליל 6-7 יוני

נסיונות לבלימת הנסיגה וליצוב קו הגנה • גדוד חי"ר 31 מחטיבה 27, שישב במתחם אבו-רדיס עם פלוגת טנקים מגדוד טנקים 5, קיבל בשעה 1730 אישור נסיגה, בעקבות נפילת דיר אבו-טור, למרות שעל-ידי כך הותרף מצבו של גדוד חי"ר 8, המכותר למחצה בעיר העתיקה. ואולם, כשעה מאוחר יותר, משהסתמנו סיכויים סבירים להשלת הפסקת-אש כפויה מבחוץ, החליטה מפקדת הצע"י לבטל את הנסיגה לגדה המזרחית שנקבעה לליל 6-7 ביוני. בשעה 1830 נצטוו החטיבות השונות להתארגן להגנה לקראת הלילה, במתחמים העורפיים — בהתאם לתכנית „אל-חוסין“ — להוציא שינויים שנבעו מהתפתחות המערכה, כמו העתקת קו-ההגנה מצפון הפרוזדור, שנכבש בינתיים, אל צפונה של רמאללה.

למעשה לא היתה לפקודות דלעיל אחיזה של ממש במציאות, ועיקר כוחות האויב נסוגו באותו לילה מגב-ההר בכלל ומאיזור ירושלים בפרט. מערכי הצע"י בגזרת המשולש ובמרחב ירו-שלים — רמאללה התמוטטו במשך היום, ועיכוב הנסיגה היה חסר טעם, במיוחד לנוכח הפקודות הסותרות שהוצאו בזו אחר זו על-ידי מפקדת הצע"י.

אכן, גדוד חי"ר 8 מחטיבה 3 הצליח בטרם נסוג לפגוע בכוחות הישראליים הפועלים לעבר אוגוסטה-ויקטוריה; אולם, משגז-כוו אנושי הגדוד בסכנת הכיתור המרחפת עליהם, פתחו במחצית השנייה של ליל 6-7 ביוני בנסיגה מזרחה, למעט כ-150 חי"י לים שהמשיכו בצליפות ובירי הטרידה עד לבוקר.

בטיהור עמדת „אריה“ וסביבותיה, אולם דווקא בגזרתה של זו נהרג המג"ד מאש צלפי האויב. בחלקה של הפלוגה המיוחדת נפל „אגוז“ קשה — „בית המחלקה“ — אולם, במבצע מורכב, הושלם טיהור עמדה זו והבתים הסמוכים לה, תוך זמן קצר. בשעה 1800, לערך, הושלם טיהור דיר-אבו-טור, וכך התייצבו כוחותינו גם באגפה הדרומי של העיר העתיקה.

נסיון העליה לאוגוסטה-ויקטוריה

הכנות להתקפה • בעיצומה של ההתארגנות מחדש של כוחות חטיבה 55 (בשעה 061340) הודיע אלוף פיקוד המרכז למח"ט 55 את החלטת המטכ"ל שלא להיכנס בשלב זה לעיר העתיקה, אלא לפעול תחילה לכיתורה ולבידודה. כוונתו של האלוף היתה, שחטיבה 55 תפתח בהתקפה על אוגוסטה-ויקטוריה ועל א-טור — שם נמצאו עדיין, על-פי ההערכה, כ-2 פלוגות חי"ר של הצע"י — כבר בשעה 1700 של אותו יום. לצורך זה הוא הבטיח לתגבר את החטיבה בפלוגת טנקים מ„הראל“.

תכניתו של מח"ט 55 היתה כדלקמן:

א. פלוגת טנקים מחטיבת „הראל“ — תוצב כבסיס-אש באיזור מוזיאון „רוקפלר“ ותנחית אש לכיוון אוגוסטה-ויקטוריה.

ב. טנקי פלוגה ג' מכוח השריון הפיקודי — ירדו בכביש הפונה מפינת החומה שמאלה (צפונה) ויעלו לאוגוסטה-ויקטוריה בציר הכביש.

ג. יחידת הסיור של קפוסטה — תתקדם אחרי הטנקים.

ד. גדוד 71* — יעלה ברגל דרך עמק קדרון לעבר רכס אוגוסטה-ויקטוריה, לאחר תפיסתו על-ידי הטנקים.

ה. כוחות החטיבה הירושלמית, וכן כוח הר-הצופים — יסייעו באש להתקפה.

ההכנות נמשכו מעבר למצופה, הן מחמת הקשיים בתדלוק ובחימוש, והן משום איחורם של טנקי חטיבת „הראל“ (לבסוף הגיע אל מח"ט 55 רס"נ איתן אריאלי ועמו 4 טנקים בלבד, מתוך 11 ששלחו).

הקרב על הגשר וביטול ההתקפה • בשעה 1930 התלה ההתקפה על רכס אוגוסטה-ויקטוריה. בחיפוי 4 הטנקים שבבסיס האש, פתחו בתנועה לעבר היעד 5 טנקי כוח השריון הפיקודי וגדוד 71 החל לנוע בוואדי ג'וז. עקב החשיכה ואי-הכרת השטח, החטיאו טנקי פלוגה ג' את הפניה שמאלה, ונקלעו אל גשר גת-שמנים, הנמצא לא הרחק משער-האריות. כאן נפתחה עליהם אש תופת מהחומה: טנק אחד הושמד וטנק נוסף התהפך מעבר לגשר. גם 4 גיפיי מחלקת החוד של הסיירת נקלעו למלכודת האש שעל הגשר, ורק אחד מהם הצליח להיחלץ ולסגת (החילוץ של ההרוגים והפצועים התנהל תחת אש צולבת, ונסתיים רק בשעה 070200). למרות זאת לא ויתר מח"ט 55 על המשך ביצוע ההתקפה, ובשעה 2010 הורה לקצין האג"מ שלו, רס"נ עמוס, להוביל בדרך הנכונה אל אוגוסטה-ויקטוריה את טנקי כוח השריון הפיקודי הכשירים ואת טנקי בסיס-האש, בעוד גדוד 71 ימשיך במשימתו המתוכננת.

ברם, בשעה 2145 התקבל לפתע בבית-הספר „על שם אוליגה-דה-רוטשילד“ דיווח על אודות 16 כלי-רכב המצויים מאחורי אוגוסטה-ויקטוריה, ובדבר כ-40 טנקי „פאטון“ המצויים באיזור

* גדוד 28 וגדוד 66 עסקו בהתארגנות לאחר הלחימה הקשה בשלב ההבקעה.

יתכן שחוסין האמין כי יצליח למנוע את נפילת הגדה המערבית כולה, על-אף המנוסה הכללית. מכל מקום, במשך כל שעות ליל 6–7 ביוני ובבוקר המתרת המשיך במאמציו המדיניים להשיג הפסקת-אש כפויה.

שחרור העיר העתיקה

אישור לכניסה ● בשעה 2005 הורה שר הביטחון לרמטכ"ל לסגור את ירושלים (דהיינו — להשתלט על כל הצירים המוליכים מן הירדן לעבר העיר), ולהיות מוכנים להיכנס לעיר העתיקה — אך לא לבצע זאת אלא באישורו.

הוראות אלו של השר הועברו ע"י הרמטכ"ל לאלוף פיקוד המרכז. בעקבות זאת הכתיב האחרון למח"ט 55 את המשימה הבאה לביצוע בבוקר 7 ביוני: „חטיבה 55 תתקוף בבוקר את אוגוסטה-ויקטוריה בסיוע אוירי וארטילרי, ותכבוש גם את א-טור, את רכס אבו-דיס ואת צומת אל-עזריה; לאחר מכן, תשמש עתודה פיקודית ותהיה בכוונת לרדת בציר מעלה-האדומים ולכבוש את מתחמי חאן-אל-אחמר ויריחו“.

על יסוד ההנחות, שהיה להן על מה לסמוך, בדבר החלטה צפויה של מועצת הביטחון על הפסקת-אש, הדגיש שר-הביטחון בפני הרמטכ"ל, כי יש לתת עדיפות ראשונה במעלה לירושלים, ולהשלים את כיתורה וכיבושה באותו לילה ולמחרת. ואמנם, בשעה 0145 נמסר כי אכן התקבלה החלטה כזו.

בשעה 070600 ניתנה על-ידי הרמטכ"ל, רב-אלוף יצחק רבין, ההוראה הבאה לאלוף פיקוד המרכז:

„קודם כל, יש לסגור ולכתר את ירושלים — דבר זה חשוב מכל דבר אחר“. רבע שעה לאחר מכן, הורה השר לא להסתפק בכיתור העיר העתיקה, אלא גם להיכנס לתוכה. סגן הרמטכ"ל נצטוו על-ידי השר לעלות מייד לירושלימה, כדי שתוך הת-רשמות אישית מהמצב בשטח יקבע מתי ניתן יהיה להשתלט על העיר העתיקה, ללא הקזת דם וללא הרס אתרים.

טרם צאתו אל מטוס ה„פיפר“, שעמד להטיסו אל עיר הבירה, התקשר האלוף בר-לב טלפונית עם אלוף פיקוד המרכז, והת-ריע: „מוכרחים לגמור מייד את המבצע, לכתר את ירושלים ולהיכנס לעיר העתיקה. אני אגיע עוד מעט...“. אלוף הפיקוד העיר מייד את מח"ט 55 משנתו והסביר לו במה המדובר. האחרון השיב: „בסדר גמור, מייד פועלים“, והבטיח כי שעת ה„ש“ החדשה תהיה ב-0900 לערך. הפיקוד הזדרז להתקדם את פעולת הסיוע האווירי, ומייד לאחר מכן העביר לחטיבה 55 פקודה מפורטת (בשעה 0700) לכבוש את אוגוסטה-ויקטוריה, את רכס א-טור, את איזור צומת עזריה ואת אבו-דיס, ולהיות בכוונת לכניסה לעיר העתיקה.

תכנית ההתקפה ● תכניתו החדשה של מחט 55 — בה שולב כבר גם גדוד 66 — דיברה על כיבושה של אוגוסטה-ויקטוריה בפעולת לפיתה של שני גדודים מתוגברים בטנקים לאחר מח-צית שעה של הפגזה והפצצה:

א. על גדוד 66, מתוגבר ב-7 הטנקים „האבודים“ מחטיבת „הראל“ — הוטל לנוע דרך הר-הצופים ולתקוף את אוגוסטה-ויקטוריה מצפון.

ב. על גדוד 71 הוטל לנוע משכונת ואדי ג'וז דרך עמק קדרון, לעבר אוגוסטה-ויקטוריה — כשלפניו 4 הטנקים של חטיבת „הראל“, טנקי כוח השריון הפיקודי הכשירים ויחידת הסיוע של קפוסטה — ולתקוף אותה ממערב (ברגע שיינתן האישור

לכניסה לעיר העתיקה, ייסוב הגדוד מייד על עקביו כדי לחזור לעיר העתיקה מבעד לשער-האריות).

ג. על הטנקים ועל יחידת הסיוע של קפוסטה הוטל לפנות מאוגוסטה-ויקטוריה דרומה, לטהר את א-טור ולהציב חסימה בצומת אבו-דיס — עזריה.

ד. גדוד 28 נועד להיות מוכן לפרוץ לעיר העתיקה, דרך שער-הורדוס ו/או שער-האריות (זאת על-מנת לאפשר, במקרה הצו-ר, את ביצוע הפריצה במקביל להתקפה על אוגוסטה-ויקטוריה).

בין כה וכה הגיע סגן הרמטכ"ל למוצב הפיקוד של פיקוד המרכז (בשעה 0735) ושמע בשיחה (אלחוטית) ממח"ט 55, כי הכניסה לעיר העתיקה אפשרית; כיוון שכך, הורה את אלוף הפיקוד לזרז את הכניסה לעיר העתיקה.

בהקשר לכך, נדונה (בשעה 0755) האפשרות להטיל על אל"מ שלמה להט לפרוץ ישירות לעיר העתיקה עם אותם 7 טנקים „אבודים“ — המוקצים. לגדוד 66, שעל-פי הסברה באותה שעה היו עדיין על גבעת-המבחר. אולם רעיון זה ירד מן הפרק בעודו באיבו, משהודיע מח"ט 55 כי הטנקים המבוקשים כבר ערוכים לפעולה על הר-הצופים עם גדוד 66.

כיתור העיר העתיקה ממוזרח ● כחצי שעה מאוחר יותר החלו 4 רביעיות מטוסים ומרגמות של 120 מ"מ בהרעשת אוגוסטה-ויקטוריה. עם תומה, הסתערו כוחות גדוד 66 — בחיפוי אש אנשי הר-הצופים — בציר הכביש המוליך מהר-הצופים לאו-גוסטה-ויקטוריה. שניים מהטנקים שבראש הכוח התוקף עלו על מוקשים, חסמו את הכביש ומנעו את תנועת הטנקים הנז-רים; האחרונים הסתפקו, על-כן, במתן אש חיפוי לצנחנים המסתערים, שמצאו את יעדיהם ריקים מאויב והשתלטו על מוצב אוגוסטה-ויקטוריה העיקרי כמעט ללא אבדות דקות ספורות אחרי השעה 0900.

בו בזמן, התקדמו בציר הכביש הטנקים של רס"ג איתן אריאלי, ג'יפי התול"ר של גדוד 71, ובעקבותיהם הג'יפים של קפוסטה. משהו מאוחר, צפונה יותר, החל גדוד 71 לטפס, בפריסה רחבה, לעבר מלון „פאלאס“ ואוגוסטה-ויקטוריה (פלוגה א' ושני זחל"מים נותרו כעתודה מאחור — בקצה שכונת ואדי ג'וז — בכוונת לפרוץ לעיר העתיקה עם מתן „האור הירוק“). בהגיע כוחות גדוד 71 ליעדיהם, מצאו כי הקדימום כבר כוחות גדוד 66, וחברו אליהם.

מח"ט 55 הצטרף מייד לכוחותיו שעל הרכס ועל-פי הוראתו החלו הטנקים שעלו ממערב וסיירת קפוסטה לנוע לאורך רכס א-טור, וטיהרוהו היש קל, בואכה צומת אבו-דיס—אל-עזריה. בו בזמן, התארגן גדוד 71 ליד מלון „פאלאס“, בכוונת להיכנס לעיר העתיקה.

„הר-הבית בדינו!“ ● בשעה 0930 הודיע אל"מ גור מרחבת מלון „אינטרקונטיננטאל“, המשקיפה על הר-הבית, לאמור: „אל מפקדי הגדודים: אנו עולים על העיר העתיקה, אל הר-הבית ואל הכותל-המערבי. אלפי שנות היסטוריה התפלל העם היהודי לשעה זו; עם ישראל מצפה לנצחוננו; עלו והצליחו!“

בהתאם להוראת המח"ט, הותיר מפקד הטנקים לסיירת הח-טיבתית — עליה הוטל להוסיף ולחסום את צומת עזריה ואף לעסוק בטיהור השטח לכיוון אבו-דיס — טנק „סמלי“ אחד, ועם הנותרים נע בדרך יריחו לכיוון גשר גת-שמנים, על-מנת

כניעת העיר העתיקה וטיהורה • בשעה 1015 בערך התייצבו בפני מח"ט 55 נכבדי מזרח ירושלים עם דגל לבן. כעבור כ-45 דקות חתם מושל ירושלים מטעם הכס ההאשמי — אנוור אל-חטיב — על כתב כניעה רשמי.

סמוך לכך, ניתנה הוראה לפרוץ את כל השערים בחומת העיר העתיקה, ולאבטח את הגישה משער שכם אל הכותל-המערבי לא יאוחר משעה 1200.

מח"ט 55 הורה לכוחותיו לטהר את העיר העתיקה מצלפים ירדנים ולהשתלט עליה, אגב הצבת כוחות בנקודות מפתח, גודד-גדוד בגזרתו.

לאחר שקיבץ מג"ד 28 את כוחותיו המפוזרים, נעו הללו צפונה, ברחובות הריקים מאדם — כשהם שומטים בדרכם חוליות אבטחה בנקודות מפתח — וניהלו קרב-אש קצר באזור השער החדש, טרם שחזרו אל שער-שכם — יעד המוכתב.

גדוד 66, שהחל במלאכת הטיהור באיחור-מה, פנה לגזרה הדרומית, כשהלקו חותר אל שער-האשפות, וחלקו האחר — אל שער-ציון; שם חבר עם כוחות החטיבה הירושלמית.

אנשי הסירת החטיבתית פעלו בגזרה שמשער-האריות ועד שער-הורדוס, בלי להיתקל בהתנגדות של ממש.

מלאכת טיהור נכבדה נפלה בחלקו של גדוד 71, שפעל בשני צירים בגזרה המרכזית של העיר העתיקה. פלוגות א' ו-ד' טיהרו ללא קשיים מיוחדים את „הקישלה" המפורסמת — בה היו עצורים בזמנו בני הישוב שנאבקו ולחמו לעצמאות ישראל — ואת רחבת מגדל דוד, פרצו דרך שער-יפו ונפלו אל בין זרועותיהם של תושבי ירושלים העברית הנלהבים, משכונת ימין-משה. דרכן של פלוגות ג' ו-ב' הובילה אותן לאיזור השער החדש, וכאן נתגלה מוקד-התנגדות עיקש במלון „האבירים".

בטיפוס על צינורות הביוב, תוך מתן דוגמה אישית על-ידי המפקדים, טוהר המלון. (במהלך קרב זה — האחרון בירושלים — נפצעו הן מג"ד 71 והן סגנו).

עתה יכלו הכוחות הלוחמים, משחררי ירושלים, לפוש ולהת-ארגן. לא עבר אלא זמן קצר והדחפורים הסתערו על החומות והגדרות — שביתרו משך 19 שנים את לבה של ירושלים — ואיחודם של שני חלקי הבירה הפך לעובדה. ירושלים חזרה להיות העיר שחוכרה לה יחדיו.

להיכנס ראשון מבעד לשער-האריות. מכיוון אחר, התקדמו לעבר אותו שער שתיים מפלוגות גדוד 71 (הסמג"ד, סרן דן, נטל עמו את פלוגה ד' לכיוון שער-האשפות). כפסע היה בינם לבין שער-האריות, כשלפתע עקף זחל"מ החפ"ק החטיבתי אותם ואת הטנקים, פרץ את השער הפתוח למחצה ונכנס ראשון לעיר העתיקה בדרכו להר-הבית. לאחר שנוכח מח"ט 55 כי החניון הצבאי הירדני שבמקום ריק מאויב, דיווח (בשעה 1000): „הר-הבית בידינו". סמוך לכך הגיעו כמה מלוחמי החטיבה — בראשותם של הסמח"ט משה פלס ומ"פ א' מגדוד 71, יורם זמוש — מבעד שער-המוגרבים אל הכותל-המערבי, והניפו עליו את דגל ישראל.

אל הצנחנים שליד הכותל הצטרפו, עד מהרה, מכיוון שער-האשפות, לוחמים ירושלמים — אנשי הגדוד של פייקס ז"ל מהחטיבה הירושלמית. גדוד זה — עליו פקד עתה סא"ל ברוש — נצטווה בשעה 0800 להיות נכון לחדור לעיר העתיקה. היה זה לאחר שהמח"ט אל"מ אליעזר אמיני קיבל אישור מן הפיקוד לטהר את מורדו המזרחי של הר-ציון ואת סילוואן. בשלב ראשון, פתחו לוחמי החי"מ שבגזרה ציר בשטח הממוקש מהר-ציון לעבר מנזר הגליקנטוס שלמרגלותיו — החולש על איזור שער-האשפות. בציר זה התקדמו 2 פלוגות מגדודו של סא"ל ברוש, סרקו את המנזר וב-1015 — דהיינו, 30 ד' לאחר פריצת שער-האריות, נכנסו לעיר העתיקה מבעד לשער-האשפות. בעוד אחת הפלוגות פונה לעבר הרובע היהודי מערבה וחותרת לעבר שער-יפו, נמשכו אנשי הפלוגה השנייה כבמגנט אל הכותל-המערבי, אליו הגיעו גם סגן הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד. הקדים אותם הרב הראשי לצה"ל, האלוף שלמה גורן, שרץ ברגל אל הכותל-המערבי — כשספר תורה בשמאלו ושופר בימינו — נשק לאבניו וקרא למרגלותיו את „שיר-המעלות" מספר תהי"ל. אחר אמר הרב „אל מלא רחמים" ו„קדיש" לזכר חללי הקרב, שבדמם שיחררו את ירושלים. הלוחמים היגעים והבוכים פצחו לאחר-מכן בשירה של נעמי שמר — שהפך באותם ימים למעין המנון — „ירושלים של זהב". בהמשך היום הגיעו אל הכותל הרמטכ"ל, שר-הביטחון וראש-הממשלה אין ספק, כי כל המשתתפים במעמד זה של גאולת הכותל, לא ישכוחוהו לנצח.

